

Výběr rozhodnutí ESLP pro justiční praxi

2/2019 ročník XXV

Výběr rozhodnutí ESLP pro justiční praxi

Výběr rozhodnutí ESLP pro justiční praxi je připravován v kolektivu soudců Nejvyššího soudu, vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva a pracovníků z oddělení analytiky a srovnávacího práva Nejvyššího soudu a má za cíl zvýšit povědomí odborné právní veřejnosti o aktuálních a konečných rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Ve snaze o maximální informovanost jsou skutkový stav a řízení u vnitrostátních soudů shrnuty stručně tak, aby měl čtenář dobrý přehled o základních důvodech stížnosti. Důraz je kladen na pečlivý výběr nejpodstatnějších částí odůvodnění rozhodnutí, které jsou předloženy. Autorské komentáře, zpracované většinou soudci Nejvyššího soudu, vystihují přínos daného rozhodnutí pro české právní prostředí, odkazy na články Úmluvy a příslušná dotčená ustanovení národního práva spolu s uvedením klíčových slov zvyšují odbornou hodnotu periodika.

Redakční rada:

Předseda: prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.
Členové: JUDr. Antonín Drašík, Mgr. Aleš Pavel, JUDr. Robert Waltr,
JUDr. Lubomír Ptáček, JUDr. Vít A. Schorm, JUDr. Pavel Simon,
Mgr. et Mgr. Katarína Šipulová, M. St. (Oxon), Ph.D. (MUNI),
JUDr. Ivo Kouřil
Adresa redakce: Nejvyšší soud, Burešova 20, 657 37 Brno
tel.: +420 541 593 111, fax: +420 541 213 493
e-mail: podatelna@nsoud.cz

Ročník XXV, číslo 2/2019

Vychází 20. 6. 2019

ISSN 2571-4104, MK ČR E 23665

Vzor citace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

- Kummer proti České republice, č. 32133/11, rozsudek ze dne 27. 3. 2014
- Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království, č. 26766/05 a 22228/06, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 12. 2011, § 118

OBSAH

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 78103/14 ve věci Fernandes de Oliveira proti Portugalsku	s. 1
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 36658/05 ve věci Murtazaliyeva proti Rusku	s. 14
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 26922/14 ve věci Toranzo Gomez proti Španělsku	s. 39
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 59868/08 Vizgirda proti Slovinsku	s. 49

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ROZSUDEK VELKÉHO SENÁTU
VĚC FERNANDES DE OLIVEIRA proti PORTUGALSKU
(rozhodnutí ve věci Fernandes de Oliveira proti Portugalsku,
stížnost č. 78103/14)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 2

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 6 Listiny základních práv a svobod
zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
(zákon o zdravotních službách)

Klíčová slova:
právo na život – **dobrovolná psychiatrická hospitalizace** – pozitivní závazky
státu – **sebevražda** – **délka řízení** – **povinnost vytvořit regulační rámec**
– **preventivní operativní opatření**

**Povinnost státu vytvořit regulační rámec pro hospitalizaci psychiatrických
pacientů, přijmout preventivní operativní opatření a vyšetřit okolnosti úmrtí
hospitalizovaného pacienta**

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí Soud neshledal porušení povinnosti státu ochránit život syna stěžovatelky, který spáchal sebevraždu během své dobrovolné hospitalizace ve zdravotním zařízení, shledal však porušení procesního aspektu čl. 2 Úmluvy s ohledem na délku řízení. Rozhodnutí je kromě standardů kladených Soudem na rozhodování v podobných případech zajímavé i z hlediska připojeného disentu, který nesouhlasí s aktuálním trendem nepřiměřené akceptace práva na svobodu pacientů na úkor jejich práva na život. Uvedený trend zmiňuje Soud v části věnované mezinárodnímu právu, kdy má na mysli zejména Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (sdělení MZV 10/2010 Sb. m. s., též označovaná jako „CRPD“), rezoluci Valného shromáždění OSN A/RES/46/119 ze 17. 12. 1991, doporučení výboru ministrů Rady Evropy Rec(2004)10 ohledně ochrany lidských práv a lidské důstojnosti osob s duševními poruchami. Na naší národní úrovni lze k mírnějším opatřením u osob s mentálními poruchami vysledovat například doporučení, aby u člověka, který ohrožuje sám sebe a není důvod pro nedobrovolnou hospitalizaci, bylo zajištěno například intervenční psychologické poradenství

(Nedobrovolná hospitalizace psychiatrických pacientů v ČR, Liga lidských práv v roce 2015). Nárok, jaký stěžovatelka uplatňovala u národních soudů, by v poměrech České republiky byl posuzován podle ustanovení § 2959 občanského zákoníku, podle něhož při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčinní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Dosavadní judikatura Nejvyššího soudu se zabývala otázkou porušení prevenční povinnosti zařízení, v němž byla pacientka s Alzheimerovou chorobou v třetím stupni hospitalizována a rovněž spoluodpovědností poškozené (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2015, sp. zn. 25 Cdo 552/2014, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R 19/2017), kde Nejvyšší soud mimo jiné vyslovil, že „lidská důstojnost je sice důležitou hodnotou, kterou je třeba chránit i u osob postižených těžkou demencí, ovšem ve srovnání s ní je život a zdraví hodnotou nepoměrně významnější; jinými slovy opatření omezující pohyb pacienta jsou přijatelná právě tehdy, jsou-li způsobilá eliminovat nebezpečí hrozící životu či zdraví disabilního pacienta“.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelka je matkou pana A. J., který trpěl vícero duševními chorobami, měl patologickou závislost na alkoholu a předpis a během několika let byl opakovaně přijat do psychiatrické nemocnice v Coimbre. Během své dobrovolné hospitalizace opustil psychiatrickou nemocnici a pokusil se o sebevraždu. Den po neúspěšném pokusu o sebevraždu byl A. J. opětovně na vlastní žádost přijat do psychiatrické nemocnice v Coimbre. V důsledku zlepšení jeho stavu došlo během druhého týdne jeho pobytu ke zmírnění striktního režimu, který byl zaveden po jeho návratu. Po zmírnění režimu opustil stěžovatel dne 27. 4. 2000 bez upozornění nemocnici a spáchal sebevraždu.

Stěžovatelka následně podala na nemocnici žalobu na náhradu majetkové a nemajetkové újmy. Tvrdila, že z důvodů předchozích pokusů jejího syna o sebevraždu a jeho duševního stavu měl být pod lékařským dozorem a že nemocniční personál měl zabránit tomu, aby opustil prostory nemocnice. Poukázala na nedostatečnou organizaci nemocničních služeb, chybějící mechanismus, který by zjišťoval přítomnost hospitalizovaných a nedostatky v postupech při nouzových situacích. Její žaloba byla zamítnuta – vnitrostátní soudy uvedly, že nemocniční systém pro monitorování pacientů byl dostatečný, a že povinnost péče o pacienta ze strany nemocnice nebyla porušena.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

80. Stěžovatelka namítala, že státní orgány selhaly ve své povinnosti ochránit život jejího syna v rozporu s čl. 2 Úmluvy. Zejména namítala, že nemocnice jednala nedbalostně, protože nezajistila dostatečný dozor nad jejím synem, neměla odpovídající bezpečnostní plot, který by mu zabránil nemocnici opustit, a nezajistila přiměřenou pohotovostní proceduru. Dále si stěžovala pod čl. 6 odst. 1 Úmluvy na délku civilního řízení, které zahájila vůči nemocnici.

81. Soud shledává, že stížnost bude posouzena jenom z pohledu substantivního a procesního aspektu čl. 2 s ohledem na to, že je pánem charakterizace právního posouzení skutkového stavu případu a není vázaný charakteristikou uvedenou stěžovatelem nebo vládou (viz Radomilja a ostatní proti Chorvatsku [VS], č. 37685/10 a 22768/12, § 126, ECHR 2018).

82. Článek 2 Úmluvy v jeho relevantní části k projednávanému případu zní:

„Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být umylně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“

A. Ve věci samé

(...)

3. Posouzení Soudem

a) Předběžné otázky a rozsah posouzení Soudem

103. Soud na úvod poznamenává, že projednávaný případ se týká namítané lékařské nedbalosti v kontextu sebevraždy v průběhu dobrovolné hospitalizace ve státní psychiatrické instituci. Tudiž mohou být použity dva sice odlišné, ale vzájemně související pozitivní závazky podle čl. 2, které již byly v judikatuře Soudu dovozeny. Zprv existuje pozitivní závazek státu vytvořit regulační rámec nutící nemocnice přijmout přiměřená opatření na ochranu života pacientů (viz odstavce 104–7 níže). Zadruhé existuje pozitivní závazek přijmout preventivní provozní opatření na ochranu jednotlivce před jiným jednotlivcem nebo, ve zvláštních okolnostech, před sebou samým (viz odstavce 108–15 níže).

b) Obecné principy

104. Soud nejdříve vytyčí obecné principy vztahující se na dva výše zmíněné závazky a posléze posoudí aplikaci těchto principů v projednávaném případě. Soud zdůrazňuje, že první věta čl. 2, který je jedním z nejvýznamnějších ustanovení Úmluvy a zakotvuje jedny z nejzákladnějších hodnot demokratických společností tvořících Radu Evropy, vyžaduje od států nejenom zdržet se „umylného“ zblavení

života, ale též přijetí přiměřených opatření k ochraně života osob pod jejich jurisdikcí (viz *Calvelli a Ciglio* proti Itálii [VS], č. 32967/96, § 48, ECHR 2002-I).

(i) Pozitivní závazek vytvořit regulační rámec

105. Zaprvé, ve zvláštním kontextu zdravotní péče Soud interpretoval substantivní pozitivní závazek státu jako takový, který od státu vyžaduje přijetí právních předpisů nutících nemocnice, soukromé i státní, přijmout přiměřená opatření na ochranu života pacientů. Tento pozitivní závazek též vyžaduje vytvoření efektivního a nezávislého systému soudnictví, aby mohla být stanovena příčina smrti pacientů v péči zdravotnických pracovníků ve státním i v soukromém sektoru, a aby mohla být vyvozena odpovědnost vůči zodpovědným osobám (viz, kromě mnoha dalších, *Calvelli a Ciglio* [VS], citováno výše; a *Dodov* proti Bulharsku, č. 59548/00, § 80, 17. 1. 2008).

106. V případě *Lopes de Sousa Fernandes* proti Portugalsku ([VS], č. 56080/13, § 165, ECHR 2017) velký senát nedávno znovu potvrdil a vyjasnil rozsah pozitivního závazku státu pod čl. 2 v kontextu namítané lékařské nedbalosti v nemocnici. I v případech, kde byla zjištěna lékařská nedbalost, Soud obvykle shledá porušení substantivní části čl. 2 jenom tehdy, pokud relevantní regulační rámec selhal v zajištění řádné ochrany života pacienta. Soud uvedl, že pokud smluvní strana přijala adekvátní opatření zajišťující vysoké profesní standardy mezi zdravotnickými pracovníky a ochranu života pacientů, skutečnosti jako omyl v úsudku zdravotnického pracovníka nebo nedbalostní koordinace mezi zdravotnickými pracovníky v léčbě konkrétního pacienta nemohou být samy o sobě považovány za ústíci v odpovědnost smluvní strany z hlediska pozitivních závazků chránit život plynoucích z čl. 2 Úmluvy (§ 187, tamtéž).

107. Otázka, zda došlo k selhání státu při dodržování výše zmíněných regulačních povinností, vyžaduje konkrétní, a nikoliv jenom abstraktní posouzení namítaného nedostatku. Úkolem Soudu obvyčejně není zkoumat relevantní právo nebo praxi *in abstracto*, nýbrž určit, zda způsob, jakým byly uplatněny nebo jakým se dotkly stěžovatelky nebo zesnulého, vedl k porušení Úmluvy (viz *Lopes de Sousa Fernandes*, citováno výše, § 188). A proto samotná skutečnost, že regulační rámec nebyl v nějakých aspektech dostatečný, nemůže sama o sobě vyvolat pochybnosti pod čl. 2 Úmluvy. Musí být prokázáno, že došlo k újmě pacienta.

(ii) Pozitivní závazek přijmout preventivní operativní opatření

108. Zadruhé, čl. 2 může obsahovat v určitých přesně definovaných okolnostech pozitivní závazek státních orgánů přijmout preventivní operativní opatření na ochranu jednotlivce před jiným jednotlivcem (viz *Osman*, citováno výše, § 115), nebo ve zvláštních okolnostech před sebou samým (viz *Renolde* č. 5608/05; a *Haas* proti Švýcarsku, č. 31322/07, § 54, ECHR 2011).

109. Ve věci Osman Soud dovedl, že musí být postaveno najisto, že státní orgány v daném čase věděly nebo měly vědět o existenci reálného a bezprostředního rizika trestního jednání třetí osoby vůči životu identifikovaného jednotlivce nebo jednotlivců, a že na odvrácení tohoto rizika nepřijaly opatření, k jejichž přijetí měly pravomoc a která bylo lze od nich rozumně očekávat (tamtéž, § 116).

110. V několika věcech, které se netýkaly trestního jednání třetích osob, ale sebepoškození osob v detenci, Soud dovedl obdobný pozitivní závazek v případech, kdy státní orgány věděly nebo měly vědět, že daná osoba vykazuje reálné a bezprostřední riziko sebevraždy. Pokud Soud dospěje k závěru, že státní orgány věděly nebo měly vědět o tomto riziku, přistoupí k analýze, zda udělaly všechno, co od nich lze rozumně očekávat, aby zabránily zhmotnění tohoto rizika (viz Hiller, citováno výše, § 49; a Keenan proti Spojenému království, č. 27229/95, § 93, ECHR 2001-III). Soud proto zkoumá s ohledem na všechny okolnosti daného případu, jestli dané riziko bylo reálné a bezprostřední.

111. Soud již v Osmanovi uznal, že s ohledem na potíže spojené s kontrolou moderních společností, nepředvídatelností lidského chování a operativní volby, která musí být učiněna z hlediska priorit a zdrojů, se musí tento závazek vykládat tak, aby pro státní orgány neznamenal nemožnou nebo nepřiměřenou zátěž. A proto ne každé namítané ohrožení života automaticky znamená, že státní orgány mají závazek plynoucí z Úmluvy přijmout operativní opatření, která by zabránila zhmotnění tohoto rizika (viz Osman, citováno výše, § 116).

112. Soud rovněž připomíná, že samotnou podstatou Úmluvy je respektování lidské důstojnosti a lidské svobody. V tomto ohledu musí státní orgány plnit své povinnosti způsobem slučitelným s právy a svobodami dotyčné osoby a způsobem, který snižuje možnost sebepoškození, aniž by byla porušena osobní autonomie jednotlivce (viz, *mutatis mutandis*, Mitić proti Srbsku, č. 31963/08, § 47, 22. 1. 2013). Soud přitom uznal, že příliš restriktivní opatření mohou být problematická z hlediska článků 3, 5 a 8 Úmluvy (viz Hiller, citováno výše, § 55).

113. Soud považuje osoby s duševním postižením za obzvláště zranitelné (viz Renolde, citováno výše, § 84). Pokud se státní orgány rozhodnou umístit a držet v detenci osobu s duševním onemocněním, měly by prokázat zvláštní péči při zaručení takových podmínek, které odpovídají zvláštním potřebám této osoby vyplývajícím z jejího zdravotního postižení. Totéž platí pro osoby, které jsou nedobrovolně umístěny v psychiatrických zařízeních (viz Hiller, citováno výše, § 48 a tam uvedená rozhodnutí).

114. Soud se již také zabýval stížnostmi, které podali příbuzní dobrovolně se léčících psychiatrických pacientů. Ve věci Reynolds proti Spojenému království (č. 2694/08, 13. 3. 2012) byl syn stěžovatelky přijat do zařízení jako dobrovolný pacient a následně spáchal sebevraždu skokem z okna v šestém patře v důsledku psychotických symptomů. Při zjišťování, zda došlo k porušení čl. 13 ve spojení s čl. 2, dospěl Soud k závěru, že stěžovatelka neměla k dispozici občanskoprávní

řízení, které by jí umožnilo prokázat odpovědnost nemocnice a domoci se odškodnění za vlastní utrpení a za smrt jejího syna (viz § 67 tohoto rozsudku), a zjistil, že v daném případě existovalo hájitelné tvrzení porušení čl. 2 ohledně okolností smrti po dobrovolné hospitalizaci jejího syna v psychiatrické nemocnici. Soud v případě Reynolds výslovně neuvedl, že pozitivní závazek přijmout preventivní operativní opatření se aplikuje na dobrovolně se léčící psychiatrické pacienty. Takové zjištění však ani jednoznačně nevyloučil. Soud je nyní vyzván, aby tuto otázku v projednávané věci rozhodl.

115. Pokud jde o rizika sebevraždy, Soud již dříve v případech, kdy byly osoby zadržovány státními orgány (většinou v policejní vazbě nebo v detenci), definoval řadu faktorů, jejichž zohlednění je nezbytné pro zjištění, zda státní orgány věděly nebo měly vědět, že život konkrétní osoby byl vystaven reálnému a bezprostřednímu riziku, které vyvolalo povinnost přijmout vhodná preventivní opatření. Tyto faktory obvykle zahrnují:

i) historie psychických problémů osoby (viz Volk proti Slovinsku, č. 62120/09, § 86, 13. 12. 2012; Mitić, citováno výše; a Younger proti Spojenému království (usnesení), č. 57420/00, ECHR 2003-I);

ii) závažnost duševního onemocnění (viz De Donder a De Clippel proti Belgii, č. 8595/06, § 75, 6. 12. 2011, a Keenan, citováno výše);

iii) předchozí pokusy o sebevraždu nebo sebepoškození (viz Renolde, citováno výše, § 86; Ktreb proti Francii, č. 38447/09, § 78, 19. 7. 2012, a Çoşelav proti Turecku, č. 1413/07, § 57, 9. 10. 2012; a srov. Hiller, citováno výše, § 52);

iv) sebevražedné myšlenky a hrozby (viz kupříkladu Reynolds, citováno výše, § 10);

v) známky fyzické nebo duševní úzkosti (viz De Donder a De Clippel, citováno výše; a srov. Younger, citováno výše).

c) Aplikace těchto principů v projednávané věci

(i) Pozitivní závazek státu přijmout regulační rámec

116. Soud nejdříve zdůrazňuje, že jeho přezkum vnitrostátního regulačního rámce není abstraktní, nýbrž spíše takový, který posuzuje způsob, jakým tento rámec v konkrétním případě působil na stěžovatele (viz odstavec 107 výše).

117. Pokud jde o stížnost stěžovatelky týkající se nedostatku bezpečnostních plotů a stěn kolem Psychiatrické nemocnice Sobral Cid, nevidí Soud, stejně jako vnitrostátní soudy, žádný důvod zpochybňovat přístup přijatý v tomto ohledu nemocnicí, který byl v souladu se zákonem o duševním zdraví platným v rozhodné době (viz odstavec 58 výše). Podle tohoto zákona měla být péče o duševní zdraví poskytována v co možná nejméně omezujícím prostředí. Tyto obecné principy odrážely terapeutický cíl vytvořit otevřený režim, kdy by si pacient ponechal právo volně se pohybovat. Tento přístup je v souladu s mezinárodními standardy, které byly v posledních letech vyvinuty pro léčbu psychiatrických pacientů (viz část Me-

zinárodní právo výše a viz také Hiller, citováno výše, § 54). Soud dále poznamenává, že národní právní úprava, zákon o duševním zdraví ze dne 24. 7. 1998 (viz odstavec 58 výše) stanoví možnost nedobrovolné hospitalizace v případech, kdy je to odůvodněno specifickými potřebami pacienta. Bez ohledu na to, zda byla v případě A. J. pro vyloučení reálného a bezprostředního ohrožení jeho života nutná nedobrovolná hospitalizace, regulační rámec poskytl Psychiatrické nemocnici Sobral Cid nezbytné prostředky léčby k naplnění lékařských a psychiatrických potřeb A. J.

118. Jakkoliv písemné pokyny týkající se omezujících opatření pro psychiatrické pacienty byly zavedeny až v roce 2011 (viz odstavec 63 výše), Soud nemá za to, že by šlo o nedostatek, který by sám o sobě učinil regulační rámec neúčinným pro účely poskytnutí nezbytných prostředků pro ochranu života A. J.

119. V tomto ohledu Soud rozlišuje mezi požadavky na kvalitu práva podle čl. 3, 5 a 8 Úmluvy, pokud jde o negativní aspekt příslušného práva, a povinností mít zavedený regulační rámec podle čl. 2 Úmluvy, který je způsobilý chránit osobu před ublížením způsobeným třetí stranou nebo jím samým. Kvalita práva vyžadovaná čl. 5 odst. 1 znamená, že pokud vnitrostátní právo povoluje zbavení osobní svobody, musí být dostatečně přístupné, přesné a předvídatelné ve své aplikaci, aby se předešlo veškerému riziku svévole (viz J. N. proti Spojenému království, č. 37289/12, § 77, 19. 5. 2016, a tam citovaná rozhodnutí). Protože účel požadavku regulačního rámce podle čl. 2 je odlišný, je jím konkrétně poskytování nezbytných nástrojů na ochranu života pacienta, pak neexistence písemné politiky týkající se používání omezujících prostředků, není určující pro jejich účinnost, a nevede sama o sobě k porušení čl. 2. Navíc nelze opomenout, že A. J. byl přijat k dobrovolné hospitalizaci a stěžovatelčina stížnost se nevztahuje na období, během něhož byl její syn v omezujícím režimu. Proto má Soud za to, že není třeba tuto otázku dále zkoumat (viz Radomilja a další, citováno výše, § 126).

120. Soud také neshledal žádné vady v systému dohledu nad dobrovolnými pacienty, jejichž existence by odůvodňovala závěr, že tento systém měl takové nedostatky – jak namítá stěžovatelka – které vedly k úmrtí A. J. Tento systém spočíval ve stanovení jasného denního rozvrhu pro každého pacienta a ověřování přítomnosti pacienta ve všech časech jídla a podávání léků, jakož i obecné monitorování pacientů zaměstnanci ve službě (viz § 50–51 výše). K dispozici byl také restriktivnější systém dohledu, který byl aplikován na začátku pobytu pacienta a pak v případech, kdy to ošetřující lékař považoval za nezbytné (viz § 54 výše). V případech, kdy byl aplikován restriktivnější dohled, nebylo pacientům dovoleno opustit pavilon a jejich pohyb byl sestrami přísněji sledován. Konečně v nouzových situacích mohla Psychiatrická nemocnice Sobral Cid využít také jiné formy omezení, včetně použití izolačního pokoje. Popsaný systém dohledu a dostupná omezovací opatření tak poskytly Psychiatrické nemocnici Sobral Cid nástroje nezbytné pro léčbu A. J.

121. Soud rovněž akceptuje zjištění vnitrostátního soudu, že zavedený systém dohledu zohledňoval nezbytnost respektování soukromí A. J. a že byl v souladu se

zásadou zacházení s pacienty v co možná nejméně omezujícím režimu. Soud sám v minulosti shledal, že by příliš restriktivní opatření ve vztahu k psychiatrickým pacientům mohla vyvolávat otázky podle čl. 3, 5 a 8 Úmluvy (viz odstavec 112 výše a Hiller, citováno výše, § 55) a více omezující režim dohledu nad A. J. by mohl být zpochybněn jako neslučitelný s těmito právy, a to zejména vzhledem k jeho postavení dobrovolného pacienta.

122. Co se týče nouzového postupu, ten spočíval v upozornění lékaře v pohotovosti, policie a pacientovy rodiny (viz odstavec 52 výše). V době mezi 19:00 a 20:00 nahlásila koordinující sestra zmizení A. J. ošetřujícímu lékaři, Dr. M. J. P., který měl ten den pohotovostní službu (ale nebyl v té době v Psychiatrické nemocnici Sobral Cid), a ten kontaktoval Národní republikánskou gardu a stěžovatele. Soud akceptuje zjištění vnitrostátního soudu, že zavedený nouzový postup byl přiměřený a nenašel žádnou příčinnou souvislost mezi namítanými nedostatky v nouzovém řízení a úmrtím A. J. Z toho důvodu shledává, že tento systém nebyl nedostačující do té míry, aby byl vyvolával pochybnosti o jeho rozporu s čl. 2 Úmluvy.

123. Soud konečně poznamenává, že stěžovatelka měla přístup k soudnímu systému, který byl způsobilý identifikovat, kdo je odpovědný za smrt A. J. Stěžovatelka podala civilní žalobu u správního soudu ve městě Coimbra a pak podala odvolání k Nejvyššímu správnímu soudu (viz odstavce 29–46 výše). I když byly vzneseny otázky týkající se délky tohoto civilního řízení, kterou Soud posoudí podle procesní části čl. 2 (viz odstavce 134–140 níže), nic v projednávané věci nenaznačuje systémové nedostatky ve fungování soudního systému, které by vyústily v odeprání stěžovatelčina práva na účinný přezkum jejího civilního nároku.

(ii) Pozitivní závazek přijmout preventivní operativní opatření

124. Není pochyb o tom, že jako osoba s vážnými psychickými problémy byl A. J. ve zranitelném postavení. Soud se domnívá, že psychiatrický pacient je obzvláště zranitelný, i když je léčen dobrovolně. Vzhledem k duševní poruše pacienta může být jeho schopnost přijmout racionální rozhodnutí o ukončení svého života do určité míry narušena. Každá hospitalizace psychiatrického pacienta, ať už nedobrovolná nebo dobrovolná, nevyhnutelně zahrnuje určitou míru omezení v důsledku zdravotního stavu pacienta a následné léčby zdravotnickými pracovníky. V průběhu léčby může dojít k použití dalších druhů omezení. Taková omezení mohou mít různé formy, včetně omezení osobní svobody a práva na soukromí. S ohledem na všechny tyto faktory a vzhledem k povaze a vývoji judikatury uvedené v odstavcích 108 až 115 výše má Soud za to, že státní orgány mají obecnou povinnost, pokud jde o dobrovolně hospitalizovaného psychiatrického pacienta, přijmout přiměřená opatření na jeho ochranu před skutečným a bezprostředním rizikem sebevraždy. Vyžadovaná konkrétní opatření pak budou záviset na konkrétních okolnostech případu, přičemž konkrétní okolnosti se často budou lišit v závislosti na tom, zda je pacient dobrovolně, nebo nedobrovolně hospitalizován.

A proto povinnost přijmout přiměřená opatření k zabránění sebepoškození existuje ve vztahu k oběma kategoriím pacientů. Soud se však domnívá, že v případě pacientů, kteří jsou hospitalizováni na základě soudního příkazu, a tedy nedobrovolně, může Soud ve svém posouzení použít přísnější standardy přezkumu.

125. V souladu s výše uvedeným musí Soud posoudit, zda státní orgány věděly nebo vědět měly, že A. J. vykazuje znaky skutečného a bezprostředního rizika sebevraždy, a pokud ano, zda učinily vše, co od nich bylo lze rozumně očekávat, aby takové riziko odvrátily, a to prostřednictvím přijetí dostupných omezujících opatření (viz Keenan, cit. výše, § 93). Soud bude mít přitom na paměti operativní volby, které musí být učiněny s přihlédnutím k prioritám a prostředkům dostupným při zajišťování veřejné zdravotnické péče a některých dalších veřejných služeb, stejně jako nesnáze, které přináší dohled nad moderními společnostmi (viz § 111 výše).

126. Jak bylo shrnuto v bodě 115 výše, Soud zakotvil seznam relevantních kritérií pro posuzování rizika sebevraždy. K těm nyní přihlédne v kontextu specifických okolností projednávané věci, aby mohl učinit závěr o tom, zda příslušné národní orgány věděly nebo vědět měly, že život stěžovatelčina syna byl skutečně a bezprostředně ohrožen, a zda tak byla aktivována povinnost přijmout vhodná preventivní opatření.

127. Zprv, pokud jde o historii psychiatrických obtíží A. J., je nesporné, že byl mezi lety 1984 až 2000 celkem osmkrát dobrovolně hospitalizován v Psychiatrické nemocnici Sobral Cid (viz § 12 výše). Tyto pobyty obvykle následovaly po krizích nebo intoxikaci alkoholem, zatímco poslední pobyt v nemocnici následoval po jeho pokusu o sebevraždu. Národní soudy dospěly ke skutkovému závěru, že A. J. trpěl několika psychiatrickými onemocněními způsobenými patologickou závislostí na alkoholu a na lécích na předpis. Dále také uzavřely, že v některých obdobích trpěl depresí. Po jeho smrti soudem ustanovený znalec z oboru psychiatrie (viz § 33 výše) dále považoval za možné, že A. J. trpěl také hraniční poruchou osobnosti. Zadruhé, pokud jde o závažnost psychických obtíží A. J., je jednoznačné, že A. J. trpěl závažnými psychickými obtížemi po dlouhou dobu (viz Rebolde, cit. výše, § 109).

128. Pokud jde o sebevražedné myšlenky nebo výhrůžky, Soud nemá důvod zpochybňovat závěry domácích soudů o tom, že během posledních dní svého života A. J. nevykazoval žádné chování nebo nálady, které by vedly zaměstnance nemocnice k podezření, že jeho chování dne 27. 4. 2000 bylo odlišné než v předcházejících dnech (viz § 40 výše). Během pěti jednání národní soud shromáždil množství důkazů a vyslechl mnoho svědků, aby bylo možno věc podrobně projednat. Soud tedy nezpochybňuje závěr o tom, že A. J. nevykazoval známky sebevražedných myšlenek po dobu svého pobytu v Psychiatrické nemocnici Sobral Cid od 2. 4. 2000 (viz Hiller, cit. výše, § 52). Stěžovatelka v řízení před domácími soudy tvrdila, že dne 25. 4. 2000 se pokusil A. J. opětovně spáchat sebevraždu nadměrnou konzumací alkoholu. Toto tvrzení bylo odmítnuto národními soudy, které shledaly,

že důvodem pro jeho přijetí na krizové oddělení Univerzitní nemocnice v Coimbre dne 26. 4. 2000 bylo rizikové, nikoliv však sebevražedné chování A. J. (viz § 40 výše). Domácí soudy dospěly k tomuto závěru na základě důkladné, relevantní a přesvědčivé analýzy důkazů, které byly pečlivě hodnoceny. Soud přijal tato zjištění domácích soudů, pokud jde o uvedenou událost, a to s přihlédnutím ke skutečnosti, že A. J. byl chronický alkoholik a že ke konzumaci alkoholu došlo odpoledne a odehrála se především v kavárně. Dospěl tedy k závěru, že A. J. se pokusil o sebevraždu jednou – dne 1. 4. 2000 – tedy více než tři týdny před svou smrtí.

129. Nakonec, pokud jde o známky fyzického nebo psychického stresu, zdravotnické záznamy z 27. 4. 2000 uvádí, že A. J. byl klidný, procházel se po budově, ve které byl hospitalizován, na oběd dobře jedl a byl přítomen na odpolední svačině (viz § 22 výše). Soud tedy i v této souvislosti přijal závěry národních soudů, že ve dnech bezprostředně předcházejících sebevraždě chování A. J. nevykazovalo známky, které by zavdávaly důvod k obavám (viz § 40 výše).

130. Soud shledává, že Psychiatrická nemocnice Sobral Cid věděla o dlouhé historii psychických obtíží A. J. a věděla též, že v určitých obdobích představoval riziko pro vlastní život. Nicméně Soud také shledává, že jakkoliv byl A. J. zranitelný, nacházel se v prostředí, které dobře znal, kde komunikoval se zaměstnanci, které znal a kteří znali jeho. Ve chvíli, kdy Psychiatrická nemocnice Sobral Cid vyhodnotila, že se riziko že si ublíží, snížilo, umožnila mu, aby se pohyboval po pozemcích Psychiatrické nemocnice Sobral Cid a aby víkendy trávil doma se svou rodinou. Neexistuje žádný důkaz o tom, že by se rodina A. J. postavila proti rozhodnutí, že A. J. může trávit víkendy doma. V období, kdy bylo vyhodnoceno, že riziko je vyšší, A. J. zůstával v určeném pavilonu, v pyžamu a pod přísnějším dohledem. Tak tomu bylo také poté, co byl A. J. dne 2. 4. 2000 přijat do Psychiatrické nemocnice Sobral Cid, kde byl první týden svého pobytu podřízen přísnému režimu (viz § 18 výše), stejně jako několikrát v minulosti poté, co byl hospitalizován. Nicméně přísný režim byl vždy ukončen poté, co se symptomy vykazované A. J. začaly zlepšovat. To bylo v souladu s obecnou filosofií Psychiatrické nemocnice Sobral Cid, podle které měli pacienti vždy co největší volnost pohybu, aby se tak zvýšil jejich smysl pro zodpovědnost a aby se mohli navrátit do svého rodinného prostředí a do společnosti vůbec. Soud nemá žádný důvod zpochybňovat hodnocení Dr. A. A., ošetřujícího psychiatra A. J., které bylo akceptováno také národními soudy, a podle kterého léčení A. J., které sestávalo z předepsané medikace, zařazení do dobrovolného léčebného programu a navazování vztahu důvěry (viz § 35 výše), bylo vhodné a přiměřené okolnostem.

131. Soud uzavírá ve shodě s hodnocením psychiatra ustanoveného Zdravotnickou asociací (viz § 33 výše), že jakkoliv riziko sebevraždy u pacientů jako A. J., jejichž psychopatologický stav plyne z mnohosti diagnóz, nemůže být zcela vyloučeno, bezprostřední riziko se může lišit. V projednávané věci se Psychiatrická nemocnice Sobral Cid pokoušela podmínky jeho pobytu přizpůsobovat proměn-

livému riziku, které měnící se psychický stav A. J. představoval, a to prostřednictvím zmírňování a zpříšňování monitorovacího režimu. Tato rozhodnutí byla činěna týmem, který za něj byl zodpovědný (viz § 35 výše). Soud odkazuje na množství relevantních faktorů popsaných v odstavcích 127–129 výše. Nadto vzal také v potaz, že podle znaleckých posudků nelze v případech pacientů, jako byl A. J., dosáhnout úplného vyloučení rizika sebevraždy (viz § 33 výše) a že Správní soud v Coimbre shledal, že sebevražda A. J. nebyla předvídatelná (viz § 40 výše). Nadto Soud přistupuje k otázce rizika prostřednictvím hodnocení, zda bylo zároveň skutečné a bezprostřední a poznamenává, že pozitivní závazek státu musí být interpretován tak, aby národní orgány neunesly nemožné nebo nepřiměřené břemeno. Ve světle uvedeného Soud uzavírá, že nebylo prokázáno, že by orgány věděly nebo vědět měly, že existovalo bezprostřední ohrožení života A. J. ve dnech předcházejících 27. 4. 2000.

132. Soud proto nepovažuje za potřebné provádět druhou část Osman/Keenan testu, tedy zabývat se tím, zda národní orgány přijaly opatření, která od nich mohla být rozumně očekávána.

d) Závěrečné poznámky

133. Pokud jde o pozitivní závazek státu přijmout regulační rámec, Soud uzavírá, že způsob, jakým byl regulační rámec zakotven, nevyústil v porušení čl. 2 Úmluvy v kontextu okolností projednávané věci. Pokud jde o povinnost přijmout preventivní operativní opatření, Soud uzavírá, že nebylo shledáno, že národní orgány věděly nebo vědět měly, že v rozhodné době byl život A. J. skutečně a bezprostředně ohrožen. Závěrem Soud shledává, že nedošlo k porušení hmotněprávního aspektu čl. 2 Úmluvy v kontextu projednávané věci.

B. Procesní aspekt

(...)

3. Posouzení Soudem

a) Obecné principy

137. Procesní povinnost podle čl. 2 v kontextu zdravotní péče mimo jiné vyžaduje, aby řízení bylo skončeno v rozumné době (viz Lopes de Sousa Fernandes, cit. výše, § 218). Znalost skutečností a případných pochybení, k nimž došlo při poskytování zdravotní péče, je zásadní pro dotčené instituce a zdravotnický personál, pokud mají potencionální nedostatky napravit a předcházet dalším podobným pochybením. Urychlené projednání takových případů je proto důležité pro bezpečí

všech příjemců zdravotní péče (viz Šilih proti Slovinsku [VS], č. 71463/01, 9. 4. 2009, § 196). Zejména pak v případech, kdy řízení bylo zahájeno, aby došlo k vyjasnění okolností, za kterých došlo k úmrtí člověka v nemocnici, je nepřiměřená délka řízení významným prvkem indikujícím, že řízení mělo takové nedostatky, které vedly k porušení pozitivních závazků státu plynoucích z Úmluvy, ledaže stát předloží vysoce přesvědčivé a důvěryhodné důvody, které takovou délku řízení ospravedlňují (viz například Lopes de Sousa Fernandes, cit. výše, § 219; a Bilbija a Blažević proti Chorvatsku, č. 62870/13, 12. 1. 2016, § 107).

b) Aplikace principů v projednávané věci

138. Řízení před národními orgány trvalo 11 let, 2 měsíce a 15 dní, a to na dvou instancích. Soud poznamenává, že vláda uznala, že řízení bylo nepřiměřeně dlouhé a že neproběhlo v souladu s požadavkem na jeho skončení v přiměřené době, a to i tehdy, vezmeme-li v úvahu komplexní povahu řízení a nezbytné odročování jednání.

139. Vláda nepředložila žádné přesvědčivé a důvěryhodné důvody ospravedlňující délku řízení před národními soudy. V projednávané věci byli svědci slyšeni v rozmezí osmi až devíti let po smrti A. J. a šest až sedm let poté, co stěžovatelka podala návrh na zahájení řízení (viz § 35 výše). Plynutí času mohlo ovlivnit rozsah, v jakém si svědci mohli pamatovat rozhodné skutečnosti relevantní pro dobu před smrtí A. J. Nadto, jak Soud již v minulosti uvedl, rychlost řízení byla důležitá pro případ, že by byly shledány nedostatky nebo pochybení, a to proto, aby mohly být napraveny (viz Lopes de Sousa Fernandes, cit. výše, § 218).

140. Soud uzavírá, že došlo k porušení procesního aspektu čl. 2 Úmluvy.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Rozhoduje* 15 hlasy ku 2, že nedošlo k porušení hmotněprávního aspektu čl. 2 Úmluvy;

2. *Rozhoduje* jednomyslně, že došlo k porušení procesního aspektu čl. 2 Úmluvy (...).

ČÁSTEČNĚ SOUHLASNÉ A ČÁSTEČNĚ NESOUHLASNÉ STANOVISKO SOUDCE PINTO DE ALBUQUERQUE PODEPSANÉ SOUDCEM HARTUYUNYAN

1. Hlasoval jsem pro porušení jak hmotněprávního, tak i procesního aspektu čl. 2 Evropské úmluvy o lidských právech („Úmluva“). Zatímco se více méně ztotožňuji se závěry většiny ohledně procesního aspektu, nemohu sdílet jejich pohled na hmotněprávní aspekt případu, a to ze skutkových i právních důvodů.

(...)

56. Lze shrnout, že tento případ je dalším prohlášením tohoto Soudu, které přináší zklamání, týkající se závazku státu poskytovat zdravotní péči zranitelným osobám, jako jsou hospitalizovaní psychiatričtí pacienti. Na základě nesprávného hodnocení právního a skutkového pozadí případu a dezinterpretace vlastní judikatury Soudu, většina přistoupila k případu nebohého A. J. jinak než k případům Renolde a De Donder, a zanechala tak silný dojem dvojitého standardu. Co je však ještě horší, je zjevné, že většina přijala jednostranný přístup k mezinárodnímu zdravotnickému právu a praxi, neboť vzala v úvahu trend, který zdůrazňuje svobodu psychiatrických pacientů, ale zcela opomněla opačné názory, které požadují zvýšený závazek státu předcházet sebevraždám, a to především v případech osob, které jsou pod dohledem státu, tím spíše pak, pokud jde o hospitalizované psychiatrické pacienty.

V současném politickém kontextu v Evropě tento rozsudek nikoho nepřekvapí. Já však doufám, že jednou, až se politický kontext změní, bude tento rozsudek překonán. Mojí obavou však je, že než k tomu dojde, mnoho psychiatrických pacientů se sebevražednými sklony zemře, stejně jako A. J., přestože by bylo možné tomu předejít.

(Zpracovali JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D., a Mgr. Martina Grochová, Ph.D.)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
VELKÝ SENÁT
18. 12. 2018
VĚC MURTAZALIYEVA PROTI RUSKU
(rozsudek ve věci Murtazaliyeva proti Rusku, stížnost č. 36658/05)

Dotčené články Úmluvy:

čl. 6 odst. 1, odst. 3 písm. b), d)

čl. 35 odst. 4

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 37 odst. 2, 3, čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod
§ 89 odst. 2, § 101, § 111a, § 211 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
(trestní řád)

Klíčová slova:

trestní řízení – spravedlivý proces – rovnost zbraní – právo na obhajobu –
výslech svědků – přijatelnost

**K posouzení spravedlivosti trestního procesu, v němž soud nevyslechl svědka
navrženého obhajobou**

Autorský komentář:

Ve výše označeném rozhodnutí se Velký senát vyslovil k námitkám stěžovatelky o údajném porušení

a) čl. 6 odst. 1 a 3 písm. b) Úmluvy, k němuž mělo dojít tím, že neměla efektivní možnost shlédnout nahrávku ze skrytého monitorovacího zařízení přehrávanou v soudní síni (I.), a

b) čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy z důvodu nemožnosti předvolat a vyslechnout před soudem jako svědky policistu A. (II.) a osoby B. a K., tzv. osvědčující svědky (attesting witnesses), přítomné osobní prohlídce stěžovatelky (III.).

Předkládaná zkrácená verze rozhodnutí se věnuje výlučně řešení zaujatého Velkým senátem k námitkám II. a III. týkajícím se problematiky soudem nevyslechnutých svědků. Vypuštění části věnované první námitce je dáno tím, že ve vztahu k ní Soud (ať již v předcházejícím rozhodnutí třetí sekce ze dne 28. 3. 2017, tak v rozhodnutí Velkého senátu) jednomyslně dospěl k závěru, že ke stěžovatelkou vytykanému porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy nedošlo. Takové shody již nebylo dosaženo při posouzení jejích zbývajících námitek, byť jak plyne z dalšího textu, obě rozhodnutí většinově (první z nich čtyřmi hlasy ku třem stran námitky II. a pěti hlasům ku dvěma v případě námitky III.) konstatovala, že

v řízení vedeném proti stěžovateli nedošlo ani k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy.

Význam rozhodnutí spočívá v tom, že v něm Velký senát provedl přehled (body 139. až 149.) a zhodnocení (body 150. až 157.) obecných zásad uplatňujících se při posuzování označené problematiky a vymezil (bod 158.) třístupňový test, podle něhož má být z hlediska garancí poskytovaných obviněnému čl. 6 Úmluvy posuzováno řízení, v němž vnitrostátní soud nevyhoví návrhu obhajoby na výslech jí označených svědků. Jeho odůvodnění – s ohledem na námítky stěžovatelky – zmiňuje i přístup Mezinárodních trestních tribunálů OSN (body 72. až 78.) a Meziamerického soudu pro lidská práva (body 79. až 81.) k téže otázce.

Rozhodnutí rozvíjí myšlenky, které Soud vyslovil ve svých dřívějších rozhodnutích (zejména Al-Khawaja a Tahery proti Velké Británii [GC], č. 26766/05 a 22228/06, ECHR 2011; a Schatschaschwili proti Německu [GC], č. 9154/10, ECHR 2015) a je dokladem toho, že v jeho přístupu při výkladu čl. 6 Úmluvy (vztahu odstavce prvního a třetího) došlo k významnému posunu. Vývoj judikatury Soudu v uvedené oblasti shrnuje – s kritikou závěrů přijatých většinou – ve svém disentaním stanovisku soudce Pinto de Albuquerque.

Pro české soudy může být předkládané rozhodnutí inspirativní v tom, že zdůrazňuje nejen (viz test druhý, nově včleněný – bod 156.) povinnost soudu adekvátně ve svém rozhodnutí zdůvodnit, proč důkaznímu návrhu na výslech svědka nevyhověl (v uvedeném směru již praxi pozitivně ovlivnila i rozhodnutí Ústavního soudu o tzv. opomenutých důkazech – viz například nálezy I. ÚS 733/01 či I. ÚS 413/02), ale že opakovaně (viz nejen Perna proti Itálii [GC], č. 48898/99, ale též například Dorokhov proti Rusku, č. 66802/01, či Miminoshvili proti Rusku, č. 20197/03) zmiňuje i (test první) potřebu náležitěho zdůvodnění důkazního návrhu obhajobou. Zatímco test formulovaný v Perna požadoval zdůvodnění předvolání svědka odkazem na jeho význam pro „zjištění pravdy“, předkládané rozhodnutí shledává návrh dostatečně odůvodněným, tj. vyhovujícím požadavkům čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, pokud je navrhovaný svědek způsobilý/schopný ovlivnit výsledek řízení, případně by mohl pravděpodobně posílit pozici obhajoby (bod 160.).

Z odůvodnění rozhodnutí plyne, že po obhajobě lze oprávněně požadovat, aby svůj důkazní návrh v uvedeném smyslu náležitě zdůvodnila. Na straně druhé je možno poukázat na fakt, že přílišné požadavky stran detailního rozvedení důvodů uplatnění takového návrhu by mohly pro obhajobu přinášet nepříznivé důsledky a narušovat princip rovnosti zbraní, jak na to ve svém disentaním stanovisku upozornili jak soudce Bošnjak (body 4. až 7. jeho stanoviska), tak soudce Pinto de Albuquerque (bod 21. jeho stanoviska).

Z judikatury českých soudů věnujících se otázce práva obviněného vyslýchat svědky proti sobě lze zmínit například nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1860/16 a sp. zn. IV. ÚS 2867/16 (viz v nich uvedená tři kritéria, v jejichž světle je

třeba zvážit, zda lze řízení jako celek považovat za spravedlivé) či usnesení publikované pod č. 16/2016 Sb. rozh. tr.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelka přijela v září 2003 do Moskvy z Čechenska. V prosinci 2003 byla na ulici zastavena policisty při kontrole dokladů a odvedena na policejní stanici. Odsud byla propuštěna po několika dnech za pomoci A., policisty, který byl také Čechenec. Ten jí v únoru 2004 pomohl sehnat bydlení a s dalšími záležitostmi. Stěžovatelka byt sdílela s V. a Ku., dvěma Ruskami, které konvertovaly k Islámu a se kterými se potkala v mešitě. Byt se nacházel v ubytovacím bloku patřícím policejnímu oddělení a byl vybaven skrytými video a audio nahrávacími zařízeními, jimiž policie stěžovatelku na základě povolení Městského soudu v Moskvě od 5. 2. do 4. 3. 2004 sledovala, protože ji podezřívala ze spolupráce s teroristickou skupinou spojenou s čečenskými povstalci.

Stěžovatelka byla 4. 3. 2004 zastavena policisty na ulici pro kontrolu dokladů, neboť se podle jejich tvrzení podobala hledané osobě. Stěžovatelka volala A., který krátce s těmito policisty mluvil. Protože její povolení k pobytu vypršelo, byla odvedena na policejní stanici. Zde ji informovali, že je zadržena. Policistka I. za přítomnosti dvou osvědčujících svědků B. a K. prohledala její kabelku, v níž byly nalezeny dva balíčky, které byly poslány na znalecké zkoumání. Podle protokolu prohlídka trvala od 20:35 do 21:03 hod. Ve 21:30 hod. byly stěžovatelce vzaty otisky prstů. Ve stejný den byla obviněna z terorismu.

Podle znaleckého zkoumání byla v nalezených balíčcích výbušnina na bázi hexogenu, stejná látka byla nalezena i na podšívce kabelky a v kapsách stěžovatelčiny bundy. Policie při prohledávání bytu našla její ručně psané poznámky, v nichž kritizovala ruskou politiku v Čechensku, Rusko a Rusy a oslavovala sebevražedné atentátníky, a fotografie eskalátoru v nákupním centru v Moskvě. Přepisy záznamů ze sledování bytu ukázaly, že stěžovatelka radikalizovala V. a Ku., informovala je o povstaleckých táborech, mluvila o své nenávisti k Rusům a potřebě „svaté války“ proti nim a chválila vůdce Čechenských povstalců.

V přípravném řízení byla stěžovatelka zastoupena obhájci a měla možnost se účastnit procesních úkonů, pokládala svědkům otázky a prezentovat svoji verzi událostí. Dne 12. 10. 2004 navrhla mimo jiné výslech A. za účelem objasnění jejich setkání a následné spolupráce. Tomuto bylo vyhověno a svědku A. byly položeny otázky ve znění, které navrhla. Po seznámení s obsahem jeho výpovědi stěžovatelka a její obhájci nevznegli další otázky a nevyžadovali uskutečnění konfrontace. Dne 2. 12. 2004 obdržela stěžovatelka kopii spisu ke studiu.

Stěžovatelka byla 7. 12. 2004 obžalována z přípravy terorismu a podněcování V. a Ku. ke spáchání stejného činu. V obžalobě byl A. zběžně zmíněn jako svědek obhajoby i obžaloby.

V hlavním líčení započatém u Městského soudu v Moskvě 22. 12. 2004 byla stěžovatelka zastoupena svými zvolenými obhájci U. a S. Stěžovatelka ve své výpovědi uvedla, že je nevinná. Dodala, že na policejní stanici nechala svoji bundu a kabelku v místnosti, z níž byla odvedena za účelem odebrání otisků prstů. Po návratu jí byla prohledána kabelka, v níž byly nalezeny dva balíčky. Tyto jí ale nepatřily a byly jí tam podstrčeny. Tvrdila, že byla daktyloskopována dvakrát, a to před a po prohlídce. Zběžně zmínila, že A. jí pomohl nalézt byt a dal jí knihy.

V důkazním řízení byly k okolnostem případu vyslechnuty svědkyně V. a Ku, k provedení prohlídky obviněné a vzetí otisků prstů byli obžalobou podrobně slyšeni policisté P., S., B. a Ke. Všichni potvrdili, že stěžovatelka měla kabelku u sebe po celou dobu až do prohlídky a že jí byly otisky prstů vzaty pouze jednou, a to po prohlídce. Obhajoba těmto svědkům položila pouze dvě otázky, přičemž po jejich zodpovězení již další dotazy nevznesla. Obžaloba provádění svých důkazů ukončila 12. 1. 2005 bez předvolání A. a bez odkazu na jeho výpověď z přípravného řízení.

V poslední den dokazování 13. 1. 2005 obhajoba navrhla přehrání jedné videokazety ze sledování, čemuž bylo vyhověno. Ke kvalitě videonahrávek nebo způsobu jejich přehrání nevznesla obhajoba žádné námitky. Obhájce S. navrhl předvolat osvědčující svědky B. a K. a policistu A. Tento návrh byl podpořen obhájkyňi U. Stěžovatelka však uvedla, že výbušniny jí byly podstrčeny již před prohlídkou a na předvolání osvědčujících svědků netrvá. Pokud to ale obhájci považují za nutné, souhlasí s nimi. Návrh na předvolání osvědčujících svědků byl zamítnut. Ke svědku A. soud sdělil, že se nemůže dostavit k soudu, neboť je pracovně mimo Moskvu. Státní zástupce proto navrhl čtení jeho výpovědi z přípravného řízení, s čímž oba obhájci i stěžovatelka souhlasili. Stěžovatelka se vůči této výpovědi vymezila jen v části týkající se kontaktu A. s V. a Ku. Na dotaz předsedy senátu, jestli strany souhlasí s ukončením dokazování přes absenci některých svědků, všichni odpověděli kladně.

Během závěrečné řeči obhajoba trvala na nevině stěžovatelky a tvrdila, že výbušniny jí byly podstrčeny. Podle obhájkyňe U. bylo obvinění proti stěžovatelce vytvořeno policejními agenty. Tvrzení o údajném dvojím snímání otisků prstů a ztrátě kontroly stěžovatelky nad kabelkou, stejně jako o nevyslechnutí osvědčujících svědků, nebyla v této chvíli obhajobou uplatněna. Sama stěžovatelka uvedla, že jí nebyla umožněna konfrontace s A.

Stěžovatelka byla 17. 1. 2005 odsouzena za přípravu terorismu a navádění dalších ke spáchání stejného činu. Soud výpověď A. z přípravného řízení, z níž zmínil jen část, v níž svědek uvedl, že pomohl stěžovatelce sehnat byt a že mu volala při svém zatčení, nepoužil k podpoře žádného ze svých závěrů. Tvrzení stěžovatelky o podstrčení výbušnin soud odmítl s odkazem na výpovědi přítomných policistů a protokol, podle něhož jí byly otisky vzaty pouze jednou.

Stěžovatelka podala proti rozsudku odvolání vypracované obhájcem S., v němž namítala, že nebyly přehrány všechny videokazety a že mezi nahrávkami a přepisy

jsou rozpory. Dále namítla, že soudce neposoudil návrh na předvolání A. a vůbec o něm nerozhodl. Poukázala na rozpory mezi její verzí a výpovědí tohoto svědka. Ke svědkům B. a K. uvedla, že zamítnutí jejich předvolání bylo neodůvodněné, když nebylo zjištěno, jak byli vybráni. Obhájkyň U. dodala, že A. byl navrhnut jako svědek obhajoby i obžaloby, návrh však byl zamítnut bez důkazu o důvodu jeho absence.

Nejvyšší soud 17. 3. 2005 rozsudek stran viny stěžovatelky potvrdil a ve svém rozhodnutí uvedl, že videonahrávky byly přehrány podle návrhu obhajoby, která nevznesla žádné námitky. Ke svědku A. uvedl, že jeho přítomnost nebyla možná z pracovních důvodů, obě strany však souhlasily se čtením jeho výpovědi z přípravného řízení. Přítomnost osvědčujících svědků B. a K. nebyla nutná, neboť stěžovatelka tvrdila, že jí byly výbušniny podstrčeny před jejich příchodem. Každopádně obhajoba souhlasila s pokračením k závěrečným řečem a nevznesla žádné námitky ani návrhy na provedení důkazů.

Obhájce S. podal v červnu 2005 návrh na přezkum z důvodu nepředvolání svědků A., B. a K. Svědka A. označil jako „klíčového svědka“, který dva měsíce stěžovatelce se vším pomáhal a řídil její chování i její zatčení. Svědci B. a K. by podle něj mohli vyřešit nesrovnalosti ve výpovědích a osvětlit události před prohlídkou. Návrh byl 13. 9. 2005 odmítnut Nejvyšším soudem.

RELEVANTNÍ MEZINÁRODNÍ PRÁVO A PRAXE

A. Mezinárodní trestní tribunály Organizace spojených národů

72. Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR) a Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) při rozhodování v prvním stupni i jako odvolací senáty v jednotlivých trestních věcech vytvořily obsáhlou judikaturu a vyvinuly obecné zásady vztahující se k různým aspektům trestních řízení, a to včetně výslechu svědků.

73. V případě Krstić (Rozhodnutí o návrhu na předvolání, případ č. IT-98-33-A, 1. 7. 2003) se odvolací senát ICTY zabýval návrhem na výslech dalších svědků během odvolacího řízení. Ve vztahu k obecným zásadám ovlivňujícím relevanci svědecké výpovědi a k předvolávání svědků uvedl následující:

„10. Pravidlo 54 [z Pravidel řízení a dokazování] dovoluje soudci nebo senátu, aby vydal příkaz nebo předvolání, které jsou ‚nezbytné [...] pro přípravu a vedení řízení‘. Tato pravomoc zřejmě zahrnuje možnost předvolání ... kde přítomnost je nutná k přípravě nebo vedení řízení. ... Předvolání podle pravidla 54 by bylo ve smyslu tohoto pravidla ‚nezbytné‘, pokud byl pro výslech prokázán legitimní forenzní účel. Navrhovatel takového příkazu nebo předvolání před i během řízení by musel prokázat důvodný základ pro své přesvědčení, že je zde dobrá šance, že předmětný svědek bude schopný poskyt-

nout informace, které mu věcně pomohou v jeho případě, a to ve vztahu k jasně identifikovaným otázkám významným pro toto řízení.

11. Posouzení šance, že předmětný svědek bude schopen poskytnout informace, jež obhajobě věcně pomohou v řízení, bude záležet z velké části na pozici, kterou měl předmětný svědek k projednávaným událostem, vztahu podstatnému pro dané obvinění, který mohl mít (nebo měl) k obviněnému, možnosti, kterou je důvodné předpokládat, že měl k pozorování daných událostí (nebo k doslechnutí se o nich), a jakékoli výpovědi, jež učinil před státním zástupcem nebo jinými osobami ve vztahu k těmto událostem. Test by musel být aplikován s rozumnou volností, avšak, stejně jako ve vztahu k žádostem o přístup k utajovaným informacím, nebude obhajobě povoleno obecné šetření – tedy když si není vědoma, jestli určitá osoba má nějaká relevantní informace, a navrhuje její výslech pouze za účelem zjištění, jestli má informace, které by mohly obhajobě pomoci.“

74. Ve věci Halilović (Rozhodnutí o předvoláních, případ č. IT-01-48-AR73, 21. 6. 2004) odvolací senát ICTY potvrdil, že navrhovatel musí prokázat důvodný předpoklad, že je pravděpodobné, že by svědek mohl poskytnout informace, které navrhovateli věcně pomohou ve vztahu k jasně identifikovaným otázkám v následujícím řízení. Dále s odkazem na stávající judikaturu zdůraznil, že „senát je oprávněn posoudit, jestli stěžovatel úspěšně vyžadované prokázal, což je nezbytné k zajištění, aby vynucovací mechanismus předvolání nebyl zneužíván“ a že „předvolání by neměla být vydávána lehce, neboť zahrnují užití donucovacích prostředků a mohou vést k uložení trestní sankce“ (tamtéž § 6). Poskytl dále následující návod k soudnímu rozhodování v těchto věcech:

„7. Při rozhodování, jestli navrhovatel požadované prokázal, soud řádně posoudí, jestli informace, které chce navrhovatel prostřednictvím předvolání získat, jsou nezbytné k přípravě jeho případu a zda lze tyto informace získat i jiným způsobem. Základním principem obou úvah je, jestli je vydání předvolání nezbytné, pro přípravu a vedení řízení“, jak vyžaduje pravidlo 54. Úvahy rozhodujícího senátu se proto musí soustředit nejen na užitečnost informace pro navrhovatele, ale také na její celkovou nezbytnost k zajištění, že řízení bude informované a spravedlivé.

10. ... S ohledem na to, že předvolání je donucovacím prostředkem podpořeným pohrůzkou a silou trestních sankcí v případě nevyhovění, jde o zbraň, která musí být užívána střídavě. Přestože by se senát neměl ostýchat uchýlit se k tomuto nástroji tam, kde je to nezbytné pro získání informací důležitých pro případ a k zajištění, že obviněný bude mít dostatečné prostředky ke sběru informací nezbytných k jeho účinné obhajobě, měl by se bránit proti zneužití předvolání jako prostředku užívanému rutinně jako součást taktiky v řízení. ... Předvolání zahrnuje užití donucovacích soudních pravomocí a jako takové musí být užito tam, kde bude sloužit obecným zájmům trestního řízení, a nikoli tam, kde by pouze podpořilo

vyjednávací pozici jedné ze stran. Pokud by takto vypadal rozbor rozhodujícího senátu, jeho zamítnutí návrhu na předvolání svědka by bylo správné.“

75. V případě Martić (Rozhodnutí o odvolání proti rozhodnutí senátu o důkazu výsledkem svědka Milana Babiće, případ č. IT-95-11-AR73.2, 14. 9. 2006) se odvolací senát ICTY podrobně věnoval zásadám použitelným na výsledk svědka v řízení. S odkazem na judikaturu svoji i tohoto Soudu uznal soudní uvážení rozhodujícího senátu ve vztahu k přípustnosti důkazu a ke stanovení způsobu křížového výsledku a výkonu práv obhajoby. Zdůraznil, že toto je založeno na uznání „přirozené obeznamenosti senátu s každodenním počínáním stran a praktickými požadavky případu“. Odvolací soud vyzdvihl, že právo obviněného ke křížovému výsledku svědka není absolutní a spravedlivost procesu nemůže záviset výhradně na spravedlivosti poskytované obviněnému, a přestože řízení musí být vedeno s plným respektem k procesním právům, omezení práva křížového výsledku nebude nezbytně nesouladné se spravedlivým procesem nebo způsobovat jeho porušení (tamtéž § 6 a 12).

76. Ve vztahu k zásadám tohoto Soudu stran křížového výsledku svědka odvolací senát uvedl následující:

„20. Odvolací senát poznamenává, že jsou v souladu s judikaturou Mezinárodního soudu a vnitrostátní jurisdikcí dvě zásady, které rozhodující senát odvodil z judikatury ESLP, tedy že 1) kompletní absence nebo nedostatky v křížovém výsledku svědka automaticky nevedou k vyloučení tohoto důkazu a 2) důkaz, který nebyl podroben křížovému výsledku a vztahuje se k úkonům nebo jednání obviněného nebo je stěžejní pro obžalobu, bude muset být podpořen jinými důkazy, pokud má být užít k prokázání viny.“

77. V případě Edouard Karemera a Mathieu Ndirumpatse (Rozhodnutí o návrhu Mathieu Ndirumpatse předvolat svědka YLH, případ č. ICTR-98-44-T, 29. 12. 2010) rozhodující senát ICTR při rozhodování, jestli by mělo být písemně vyjádření určitého svědka připuštěno jako důkaz a jestli je třeba tohoto svědka předvolat, zopakoval následující zásady:

„12. Aby mohlo být písemně vyjádření připuštěno ... musí být postaveno najisto, že neobsahuje odkazy na úkony nebo jednání obviněného, jak jsou uvedeny v obžalobě, a že vyhovuje požadavkům pravidla 89(C), tedy že je relevantní a má důkazní hodnotu... I pokud vyjádření vyhovuje těmto požadavkům, musí senát posoudit jeho připuštění při vzetí v úvahu obecnou potřebu zajištění spravedlivého procesu. ... I v případě, že senát shledá vyjádření přípustným, musí zároveň rozhodnout, jestli jej připustí v celém jeho rozsahu, nebo jen v části, a zda je nutno požadovat přítomnost svědka pro křížový výslech. Kromě faktorů vztahujících se ke spravedlivému procesu spočívá další významný faktor v posouzení, jestli se důkaz vztahuje k aktuální a důležité otázce mezi stranami a nemá-li význam pouze periferní nebo okrajový.“

78. Ve věci Orić (Předběžné rozhodnutí o délce přednesu obhajoby, případ

č. IT-03-68-AR73.2, 20. 7. 2005) odvolací senát ICTY uvedl následující ve vztahu k rovnosti zbraní v předvolávání a výslechu svědků:

„7. ...Odvolací senát již dlouho uznával, že 'zásada rovnosti zbraní mezi státním zástupcem a obviněným v trestním řízení je základem garance spravedlivého procesu'. Minimálně, rovnost zbraní ukládá soudu povinnost zajistit, že žádná strana nebude při presentaci svého případu v nevýhodě', tedy rozhodně v případě procesní rovnosti. Toto však neznamená, že by měl obviněný nárok na stejnou dobu a stejné množství svědků jako obžaloba. Obžaloba nese břemeno sdělení kompletního příběhu, sestavení souvislého sledu událostí a prokázání všech potřebných složek žalovaných trestných činů nade vší pochybnost. Naopak strategie obhajoby se často zaměřuje na navrtávání speciálně mířených děr do přednesu obžaloby, tedy postup, který vyžaduje méně času a méně svědků. Toto je dostatečný důvod pro vysvětlení, proč princip základní proporcionality, a nikoli striktní princip matematické rovnosti, obecně ovládá vztah mezi časem a svědky přidělenými oběma stranám.“

Tento závěr byl také potvrzen odvolacím senátem ICTR ve věci Nyiramasuhuko a další (Butare) (Rozhodnutí o seznamu svědků, případ č. ICTR-98-42-AR73, 21. 8. 2007, § 26).

B. Meziamerický soud pro lidská práva

79. Meziamerický soud pro lidská práva rozhoduje o stížnostech jednotlivců podaných podle Americké úmluvy o lidských právech z roku 1969. Ve vztahu k právu vyslechnout svědka úmluva uvádí následující:

Článek 8. Právo na spravedlivý proces

„1. Každý má právo být slyšen s řádnými zárukami a v rozumné době kompetentním nezávislým a nestranným soudem založeným zákonem k odůvodnění jakýchkoli obvinění trestní povahy vznesených vůči němu ...

2. ... Během řízení má každý s plnou rovností nárok na následující minimální záruky:

...
f. právo obhajoby vyslechnout svědka přítomného u soudu a získat přítomnost expertů nebo jiných osob, které by mohly objasnit fakta, jako svědků...“

80. Ve věci Canese proti Paraguayi (rozsudek z 31. 8. 2004, Série C č. 111, § 164–165) Meziamerický soud shledal porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces, protože „kvůli soudní nedbalosti nebyl [v řízení] předložen svědecký důkaz, čímž byla vyloučena možnost pana Canese představit důkazní materiál na svoji obhajobu, který by „osvětlil fakta“.“ K tomuto závěru dospěl na základě toho, že obviněnému nebylo dovoleno slyšení dalších osob, které by mohly jako svědci nebo expertní svědci „osvětlit fakta“, a že během řízení před soudem prvního

stupně soud poté, co vydal příkaz k předvolání svědka navrženého obhajobou, tento své rozhodnutí vzal zpět a nařídil skončení dokazování.

81. V případě Norín Catrimán a další proti Chile (rozsudek z 29. 5. 2014, Série C č. 279, § 249) Meziamerický soud – při konfrontaci s několika návrhy vztahujícími se k výhradnímu užití anonymních svědeckých výpovědí neprovedených kontradiktorním způsobem – rozhodl mimo jiné s odkazem na judikaturu tohoto Soudu, že užití anonymních svědeckých výpovědí musí být předmětem soudní kontroly a kompenzováno vyvažujícími opatřeními, opatrným nakládáním s výpovědí a dostupností podpůrných a potvrzujících důkazů. Ve vztahu k jednomu ze stěžovatelů uzavřel, že „neměl žádný důkazní prostředek“ pro svůj případ, protože jeho odůvodněná a konkrétní žádost o předvolání dvou svědků obhajoby byla sice zpočátku schválena vyšetřujícím soudcem, ale nebyla prosazena, protože se svědci odmítli dostavit. S ohledem na to, že nebyly přijaty žádné výpovědi svědků obhajoby a stěžovatel byl uznán vinným na základě výpovědi tří anonymních svědků, kteří nebyli během řízení přítomni, Meziamerický soud shledal porušení čl. 8 odst. 2 písm. f) Americké úmluvy o lidských právech (§ 258–259).

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

II. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ODS. 1 A ODS. 3 PÍSM. D) ÚMLUVY VE VZTAHU KE SVĚDKU A.

96. Stěžovatelka namítla podle čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy, že celková spravedlivost trestního řízení proti ní byla narušena, protože nemohla předvolat a vyslechnout v rámci řízení svědka A. Relevantní část čl. 6 Úmluvy zní následovně:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně ... projednána ... soudem...

...

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

...

d) vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě...”

97. Vláda tento argument rozporovala.

A. Rozhodnutí senátu

98. Senát zopakoval, že rozhodnutí o významu důkazu, který obhajoba navrhuje přidat, náleží primárně vnitrostátním soudům a úkolem Soudu je posoudit, jestli řízení – posuzované jako celek – bylo spravedlivé. Věc rozhodl na základě testu vyvozeného z rozsudku ve věci Perna proti Itálii ([GC], č. 48898/99, § 29, ECHR

2003-V, dále jen „Perna“) a navazující judikatury (viz bod 84. rozsudku senátu). Hodnotil a) jestli žádost stěžovatelky byla dostatečně odůvodněná a významná k podstatě obvinění a mohla pravděpodobně posílit pozici obhajoby nebo vést ke zproštění stěžovatelky, b) jestli rozhodující soud tím, že nezajistil přítomnost určitého svědka, aby vypovídal ve prospěch stěžovatelky, porušil její právo podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

99. Předně senát poznamenal, že výpověď, kterou A. učinil v přípravném řízení, nebyla stěžovatelkou rozporována. Přestože připustil, že výpověď A. mohla mít určitou relevanci pro obvinění, první část testu senát posoudil záporně. Vzal v úvahu, že obhajoba nijak nevysvětlila, byť stručně, proč považuje přítomnost A. za důležitou pro výkon obhajoby, tedy jestli jeho jednání lze posoudit jako navádění k trestnému činu, jestli vytvářel na stěžovatelku tlak a konečně, jestli by jeho výpověď mohla vést ke zproštění stěžovatelky nebo alespoň k posílení její pozice (viz bod 87. rozsudku senátu). Ve vztahu k tvrzením stěžovatelky o navádění k trestnému činu senát konkrétně poznamenal, že tato byla poprvé vznesena až před Soudem. Uzavřel tudíž, že stěžovatelka selhala v podpoře své žádosti o výslech A. dostatečnými argumenty (tamtéž). Senát dále zhodnotil celkovou spravedlivost řízení a uzavřel, že odsouzení stěžovatelky bylo založeno na rozsáhlých důkazech. Přes absenci A. v hlavním líčení zde byla čtena jeho výpověď z přípravného řízení a stěžovatelka se k ní mohla, stejně jako k dalším důkazům, vyjádřit.

100. Senát proto rozhodnutím většiny uzavřel, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy ve vztahu k absenci svědka A. (viz body 88.–89. rozsudku senátu)

B. Podání stran k Velkému senátu

1. Stěžovatelka

101. Stěžovatelka namítla, že A. byl „klíčový svědek“ a jeho jednání vedlo k vytvoření důkazů proti ní. Jeho jednání by proto mohlo být spojeno s chováním agenta provokatéra. Trvala na tom, že důsledně a výslovně při svých úkonech před vnitrostátními soudy upozorňovala na možnost policejní provokace. Zdůraznila hlavní roli A. vyšetřujícími orgánům i soudům a trvala na tom, aby byl přímo vyloučen.

102. Zatímco připustila, že její obhájce S. navrhl výslech A. v hlavním líčení, aniž by uvedl konkrétní důvody, namítla, že důležitost a relevance výpovědi A. mohla být dovozena z odkazů na něj během jejího vyšetřování a z dřívějších výpovědí jejich spolubydlicích.

103. Ve vztahu k použitelnému standardu Úmluvy navrhla Velkému senátu, aby upravil postup podle Perna, a to alespoň pro případy, kdy obhajoba navrhne výslech svědka, jehož přítomnost nemůže sama zajistit, například zástupce orgánu činného

v trestním řízení, a jehož obžaloba k výsledku nevolala. Podle jejího mínění je postup podle Perna „mechanický“, postrádá podstatná kritéria a obhajobě ukládá nepřiměřeně těžké břímě, když vyžaduje, aby ospravedlnila předvolání svědka, nad nímž by mohla mít kontrolu obžaloba.

104. Pro podporu těchto argumentů stěžovatelka odkázala na vývoj použitelného standardu pro svědky obžaloby v Al-Khawaja a Tahery proti Velké Británii [GC], č. 26766/05 a 22228/06, ECHR 2011; a Schatschaschwili proti Německu [GC], č. 9154/10, ECHR 2015, stejně jako na aktuální trendy v judikatuře stran policejní provokace a mírového shromáždění (odkázala na Bannikova proti Rusku, č. 18757/06, § 73, 4. 11. 2010; a Navalnyy a Yashin proti Rusku, č. 76204/11, § 83, 4. 12. 2014). Podle jejího mínění tento vývoj ukazuje, že je od vnitrostátních soudů vyžadováno, aby užily zvýšeného standardu přezkumu při ověřování usvědčujících důkazů. S odkazem na postup Meziamerického soudu (Canese proti Paraguayi a Norín Catrimán a další proti Chile, body 80.–81. výše), odvolacího senátu ICTY (případy Martić, Halilović a Krstić, body 73.–75. výše) a Nejvyššího soudu Spojených Států Amerických [Cruz proti New Yorku, 481 US 186 (1987) a Lilly proti Virginii 527 US 116 (1999)] argumentovala, že mezinárodní právo ve vztahu k výsledku svědků překročilo standard Perna a je nezbytné volat nejen svědka, který může poskytnout důkaz vedoucí ke zproštění, ale „obecně svědky události“.

105. Stěžovatelka uvedla, že vnitrostátní soudy selhaly v zajištění přítomnosti svědka A. navzdory jeho roli jako agenta provokatéra. Bylo přesvědčivě prokázáno, že byl klíčovým svědkem a vnitrostátní soudy na jeho výpověď spoléhaly při jejím odsouzení. Podle jejího názoru byl A. svědkem obhajoby i obžaloby a soudy měly vynutit jeho přítomnost.

2. *Vláda*

106. Vláda předně projevila nesouhlas se stěžovatelkou ve dvou bodech stran způsobu, jímž byl výslech A. navrhnut.

107. Zaprvé poznamenala, že protokoly z hlavních líčení přesně a přiměřeně zachycují průběh řízení. Na podporu tohoto argumentu odkázala na skutečnost, že obhajoba proti protokolům o hlavním líčení ve vztahu k návrhu na výslech A. niče- ho nenamítla, zatímco v případech jiných otázek podala řadu detailních a rozsáhlých námitek. Nadto, jeden z obhájců stěžovatelky výslovně souhlasil s částmi protokolů, vůči nimž obhajoba námítka nevypravila.

108. Zadruhé tvrzení stěžovatelky, že soustavně vznášela u vnitrostátních soudů obhajobu policejní provokace, je v rozporu se spisovým materiálem. Uvedla, že stěžovatelka otázku agenta provokatéra neuplatnila, dokud nepodala svou stížnost na Soud, a žádné takové obvinění obhajoba nevnesla, když žádala přítomnost A. Vláda uvedla, že jakákoli námítka policejní provokace je v každém případě zjevně

neopodstatněná, když obviněná odmítla svoji účast na trestném činu, z něhož byla obviněna. Na podporu své argumentace odkázala na rozhodnutí Soudu ve věci Koromchakova proti Rusku (rozh.) (č. 19185/05, § 19, 13. 12. 2016).

109. Ve vztahu k věcnému obsahu předmětné námitky vláda navrhla, že by spravedlivost řízení ve vztahu k výsledku svědků obhajoby měla být posuzována následujícím testem:

– Informovala stěžovatelka jasně a výslovně orgány o svém přání určitého svědka vyslechnout podáním příslušného návrhu?

– Byl tento návrh dostatečně odůvodněný, významný pro obvinění a schopný posílit pozici obhajoby?

– Porušily vnitrostátní soudy čl. 6 odst. 3 písm. d) tím, že přítomnost svědka nezajistily?

110. Vláda uzavřela, že stěžovatelka selhala již v prvním kroku tohoto testu. Zdůraznila, že obhajoba navrhla výslech svědka A. pouze jednou a ničeho nenamítala proti přečtení jeho výpovědi z přípravného řízení, přestože jí procesní předpisy tuto možnost poskytovaly, a s obsahem čtení výpovědi do značné míry souhlasila. S ohledem na to, že strany souhlasily se čtením výpovědi A. a nenavrhly odročení hlavního líčení, pokračoval soud v řízení tak, jak strany uznaly za vhodné. Podle mínění vlády tudíž stěžovatelka neučinila ani minimální procesní úkony nezbytné pro výkon svého práva na výslech svědka A., omezila se na výpověď A. z přípravného řízení a jasně a výslovně se vzdala svého práva požadovat jeho výslech v hlavním líčení.

111. Přes výše uvedené závěry vláda nicméně postoupila k druhému kroku svého testu a uvedla, že stěžovatelka nepřipojila dostatečné odůvodnění pro výslech A. K faktům případu zdůraznila, že během přípravného řízení stěžovatelka navrhla výslech A. sedm měsíců po svém zatčení a začátku vyšetřování. Stěžovatelka mu kladla pouze faktické otázky, které neměly spojitost s obviněním proti ní, a když tyto otázky zodpověděl, obhajoba již další otázky nevznesla.

112. Dále uvedla, že otázky stěžovatelky mohly být každopádně zodpovězeny jinými svědky slyšenými v rámci hlavního líčení. Nadto obžaloba na výpověď A. neodkazovala a ani soudy na tuto výpověď nespolehaly při jejím odsouzení.

113. S ohledem na záporné odpovědi na první dvě otázky testu dospěla k závěru, že není třeba zkoumat třetí.

C. Posouzení Soudem

114. Soud bere v úvahu argument vlády, že stěžovatelka se vzdala svého práva vyslechnout svědka A. u hlavního líčení. Považuje za nutné tento argument posoudit jako předběžnou námitku vůči přípustnosti této stížnosti (viz v této spojitosti Palchik proti Ukrajině, č. 16980/06, § 36–38, 2. 3. 2017, a Giurgiu proti Rumunsku (rozh.) č. 26239/09, § 99, 3. 10. 2017).

115. Opakuje, že podle čl. 35 odst. 4 *in fine* Úmluvy „zamítne každou stížnost, kterou považuje za nepřijatelnou ... v kterémkoli stadiu řízení“. Proto i ve stadiu věcného projednávání za současného respektování pravidla 55 Pravidel Soudu může Velký senát přehodnotit rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti, pokud dospěje k závěru, že měla být prohlášena za nepřijatelnou z jednoho z důvodů daných v prvních třech odstavcích čl. 35 Úmluvy (viz Regner proti České republice [GC], č. 35289/11, § 97, 19. 9. 2017, odkazující na Vučković a další proti Srbsku [předběžná námitka] [GC], č. 17153/11 a 29 dalších, § 56, 25. 3. 2014, s dalšími odkazy).

116. Ve svých podáních před senátem a Velkým senátem vláda argumentovala, že se stěžovatelka a její obhájci jasně a výslovně vzdali práva na požadování přítomnosti a výslechu svědka A. tím, že souhlasili se čtením jeho výpovědi z přípravného řízení.

117. Text ani smysl čl. 6 Úmluvy nikomu nezabraňují, aby se vzdal ze svojí svobodné vůle, ať výslovně či mlčky, svého nároku na záruky spravedlivého procesu. Aby však toto vzdání se bylo účinné pro účely Úmluvy, musí být učiněno jednoznačně a doprovázeno minimálními zárukami přiměřenými jeho důležitosti. Nemusí být výslovné, musí však být dobrovolné a představovat vědomé a inteligentní vzdání se práva. Předtím, než bude moci být řečeno, že se obviněný implicitně – prostřednictvím svého jednání – vzdal významného práva podle čl. 6, musí být prokázáno, že mohl rozumně předvídat, jaké následky jeho jednání bude mít. Toto vzdání se práva nadto nesmí být v rozporu s žádným významným veřejným zájmem (viz Simeonovi, cit. výše, § 115 s dalšími odkazy).

118. Vzdání se práva na výslech svědka, základního práva mezi těmi jmenovanými v čl. 6 odst. 3, která znamenají základ spravedlivého procesu, tudíž musí být striktně v souladu s výše uvedenými požadavky.

119. V projednávané věci Soud zjišťuje, že stěžovatelka, za pomoci svých obhájců, při hlavním líčení dne 13. 1. 2005 souhlasila se čtením výpovědi A. z přípravného řízení (viz bod 52.). Podstatné je, že stěžovatelka nerozporovala přesnost předmětného protokolu o hlavním líčení, a ani netvrdila, že by neměla v dané otázce výhodu odpovídající právní rady.

120. Soud dále poznamenává, že v několika předchozích případech s analogickou situací vzal v potaz rozličné věcné i právní okolnosti při učinění závěru, že stěžovatelé se buď vzdali (viz například Khametshin proti Rusku, č. 18487/03, § 41, 4. 3. 2010; Poletan a Azirovik proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie, č. 26711/07 a 2 další, § 87, 12. 5. 2016; Palchik, cit. výše, § 36), nebo nevzdali svého práva na výslech svědka (viz například Bocos-Cuesta proti Nizozemsku, č. 54789/00, § 66, 10. 11. 2005; Makeyev proti Rusku, č. 13769/04, § 37, 5. 2. 2009; Gabrielyan proti Arménii, č. 8088/05, § 85, 10. 4. 2012).

121. Soud musí nyní rozhodnout, jestli se za okolností projednávaného případu stěžovatelka vzdala svého práva na výslech svědka A. Na úvod poznamenává, že

nic v dostupném materiálu nenaznačuje, že by její jednání nebylo dobrovolné nebo bylo v rozporu s nějakým důležitým veřejným zájmem.

122. Vzhledem k protokolům o hlavních líčeních poukazuje, že obhajoba jednoznačně souhlasila se čtením výpovědi A. z přípravného řízení. V poslední den provádění důkazů obhájce S. navrhl předvolat svědka A. Předseda senátu nato informoval strany, že tento svědek není dostupný, načež státní zástupce navrhl čtení výpovědi A. z přípravného řízení. Obhájkyň U. proti čtení ničeho nenamítala a obhájce S. se čtením výslovně souhlasil (viz bod 52.).

123. Předseda senátu se následně před ukončením dokazování dotazoval stran, jestli jsou připraveny skončit svůj přednes za absence svědků, kteří se nedostavili. Stěžovatelka nevznesla žádnou námitku a zejména nezopakovala svoji žádost o výslech svědka A. v hlavním líčení (viz body 52.–55.).

124. Ruské procesní předpisy však stěžovatelce poskytovaly možnost uplatnit námitky, a to i bez udání důvodů, proti čtení těchto výpovědí. Kdyby tak učinila a trvala na předvolání A., soud by mohl jeho výpověď z přípravného řízení přečíst pouze za splnění zvláštních podmínek podle čl. 281 odst. 2 ruského trestního řádu (viz bod 71.). Pokud by tyto podmínky nebyly splněny, možným dalším postupem by bylo odročení hlavního líčení za účelem opakovaného předvolání svědka A.

125. Stěžovatelka byla u soudu zastoupena dvěma profesionálními obhájci, které si sama zvolila. Nic nenaznačuje tomu, že si nebyli vědomi důsledků toho, že budou souhlasit se čtením výpovědi A., tedy že tímto přijdou o možnost slyšení tohoto svědka u soudu a že jeho výpověď bude soudem vzata v potaz při rozhodování o obviněních proti stěžovatelce.

126. Mimoto nic v použitelné legislativě ani soudní praxi obhajobě nebránilo v podání dalšího návrhu na výslech A. v odvolacím řízení. Stěžovatelka se však, opět za pomoci dvou obhájců, rozhodla této možnosti nevyužít. Ohled musí být brán také na skutečnost, že v žádném okamžiku řízení, ať už před vnitrostátními soudy, nebo tímto Soudem, stěžovatelka netvrdila, že by služby jejích obhájců nebyly dostačující.

127. Výše uvedené úvahy umožňují Soudu uzavřít, že stěžovatelka se tím, že souhlasila se čtením výpovědi svědka A. z přípravného řízení a netrvala na svém návrhu na jeho slyšení před soudem, vzdala svého práva na výslech tohoto svědka (viz Palchik, cit. výše, § 36). Toto vzdání se práva bylo doprovázeno minimálními zárukami odpovídajícími jeho důležitosti. V tomto ohledu Soud opakuje, že stěžovatelka měla pomoc dvou obhájců a byla výslovně dotázána předsedou senátu, jestli je připravena skončit svoji obhajobu za absence svědků, proti čemuž ničeho nenamítla. Dále poznamenává, že stěžovatelka měla možnost vyjádřit se k výpovědi A., ale nevznesla k jejímu obsahu žádné věcné námitky (viz bod 52.). Soud dále neshledává, že by v tomto případě vyvstala otázka veřejného zájmu bránícího vzdání se těchto konkrétních procesních záruk (viz Hermi proti Itálii [GC], č. 18114/02, § 79, ECHR 2006-XII). Nelze nalézt důvod pochybovat o tom,

že stěžovatelčino jednání představovalo vědomé a inteligentní vzdání se práva a že s pomocí svých dvou obhájců mohla rozumně předpokládat následky svého jednání (viz Khametshin, cit. výše, § 41; Palchik, cit. výše, § 36; naopak Sakhnovskiy proti Rusku [GC], č. 21272/03, § 91–92, 2. 11. 2010).

128. Soud proto vyhovuje předběžné námitce vlády a zamítá námitku stěžovatelky stran absence svědka A. v řízení proti ní jako zjevně neopodstatněnou podle čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy.

III. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ODS. 1 A ODS. 3 PÍSM. D) ÚMLUVY VE VZTAHU KE SVĚDKŮM B. A K.

129. Stěžovatelka podle čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy namítla, že celková spravedlivost trestního řízení vedeného proti ní byla narušena, protože nemohla předvolat a vyslechnout osvědčující svědky B. a K.

130. Vláda tento argument rozporovala.

A. Rozhodnutí senátu

131. Senát poznamenal, že podle ruského práva jsou osvědčující svědkové přizváni vyšetřovatelem, aby sloužili jako nestranní pozorovatelé vyšetřovacího úkonu. Na rozdíl od materiálních svědků se od nich neočekává jakákoliv znalost případu a nevypovídají o okolnostech případu nebo vině či nevinně obviněného [viz Shumeyev a další proti Rusku (rozh.), č. 29474/07 a 3 další, § 31, 22. 9. 2015].

132. Poté, co se senát ujistil, že rozhodující soud nespolehal na žádnou z výpovědí B. a K., které učinili během řízení, ať už ve prospěch stěžovatelky, nebo proti ní, a že vypovídali pouze o způsobu provedení prohlídky a jejím výsledku, uzavřel, že jejich výpovědi nemohly ovlivnit výsledek stěžovatelčina řízení (viz body 96.–97. rozsudku senátu).

133. Senát většinou rozhodl, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) (bod 98 rozsudku senátu).

B. Podání stran k Velkému senátu

1. Stěžovatelka

134. Stěžovatelka setrvala na tom, že i kdyby ona netrvala na výsledku osvědčujících svědků, její obhájci tak učinili. Považovali jejich výpovědi za významné pro zjištění okolností její osobní prohlídky na policejní stanici a pro objasnění, jak byli osvědčující svědci zvoleni. Podle jejího mínění proto došlo k porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy.

2. Vláda

135. Vláda v tomto ohledu podpořila závěry senátu. Uvedla, že předvolání osvědčujících svědků nebylo potřebné, neboť jejich výpovědi nebyly vnitrostátními soudy použity. Tyto dvě osoby nebyly schopny poskytnout důkazy o tvrzeném podstrčení výbušnin do kabelky stěžovatelky, neboť toto se mělo údajně stát před její prohlídkou v jejich přítomnosti. Návrh na jejich předvolání byl učiněn pouze jednou. Tento návrh byl zamítnut vnitrostátními soudy a obhajoba na něm netrvala. S odkazem na Shumeyev a další, cit. výše, vláda trvala na tom, že nic nenaznačovalo tomu, že by osvědčující svědci mohli poskytnout jakýkoli důkaz mimo ty, které již byly soudům dostupné.

C. Posouzení Soudem

136. Soud zjišťuje, že ruské procesní předpisy obsahují zvláštní ustanovení pro materiální svědky (свидетели) a osvědčující svědky (понятые) a užívají pro ně také odlišná označení. Osvědčující svědci jsou přizváni vyšetřovatelem, aby sloužili jako nestranní pozorovatelé vyšetřovacích úkonů. Na rozdíl od materiálních svědků nejsou považováni za svědky obžaloby ani obhajoby, neboť nemají žádnou znalost o případu a nevypovídají k okolnostem případu a ani vině nebo nevině obviněného. Absence osvědčujících svědků při řízení před soudem nenarušuje záruky čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy, pokud je jejich výpověď limitována pouze na způsob provedení vyšetřovacího úkonu a jako taková je v podstatě nadbytečným důkazem (viz Shumeyev a další, cit. výše, § 37).

137. Je však nutné poznamenat, že tyto zásady byly dovozeny v kontextu, kde výpověď osvědčujícího svědka byla přidána obžalobou.

138. V projednávaném případě to byla obhajoba, která se zamýšlela spolehnout na výpovědi osvědčujících svědků B. a K., aby podpořila své tvrzení, že výbušniny byly podstrčeny do kabelky stěžovatelky před její osobní prohlídkou. V tomto světle by se výpovědi B. a K. jevily jako přesahující pouhý způsob provedení prohlídky a informace následně evidované v policejním protokolu. B. a K. je proto nutno považovat za stěžovatelčiny „svědky v její prospěch“ ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

1. Obecné zásady vycházející z judikatury vztahující se k posouzení svědků obhajoby

139. Soud opakuje, že podle čl. 6 Úmluvy je přípustnost důkazů primárně záležitostí regulace vnitrostátním právem a úkolem Soudu není rozhodnutí o tom, jestli byly výpovědi svědků správně přijaty jako důkazy, ale spíše zjištění, zda řízení jako celek, a to včetně způsobu shromáždění důkazů, bylo spravedlivé (viz mezi

mnoha dalšími Van Mechelen a další proti Nizozemsku, 23. 4. 1997, § 50, Zprávy 1997-III, Perna, cit. výše, § 29). Článek 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy nevyžaduje, aby byl přítomen a vyslechnut každý svědek ve prospěch obviněného, neboť hlavním cílem tohoto ustanovení – jak je naznačeno slovy „za stejných podmínek“ – je zajištění „rovnosti zbraní“ ve věci (viz Engel a další proti Nizozemsku, 8. 6. 1976, § 91, Série A č. 22; Vidal proti Belgii, 22. 4. 1992, § 33, Série A č. 235-B).

140. Ve svém rozsudku ve věci Perna (cit. výše, § 29), rozsáhle odkazovaném stranami i senátem, Soud shrnul zásady použitelné pro předvolání a výslech svědků obhajoby. Zaprvé, jako obecné pravidlo, je úkolem vnitrostátních soudů hodnocení jak dostupných důkazů, tak významu důkazů, které navrhuje obhajoba, a čl. 6 odst. 3 písm. d), opět jako obecné pravidlo, nechává na nich rozhodnutí, jestli je vhodné určitého svědka předvolat. Zadruhé je nedostatečné, pokud obviněný pouze namítá, že mu nebylo dovoleno vyslechnout určitého svědka; musí svůj návrh navíc podpořit vysvětlujícími důvody, proč je důležité, aby byl předmětný svědek vyslechnut, a jeho svědectví musí být nezbytné pro zjištění pravdy.

141. Test, jak byl formulován v Perna, sestává v podstatě ze dvou otázek: zaprvé, jestli stěžovatel svůj návrh na předvolání určitého svědka zdůvodnil odkazem na význam výpovědi tohoto svědka pro „zjištění pravdy“, a zadruhé, jestli zamítnutí návrhu na předvolání tohoto svědka vnitrostátními soudy narušilo celkovou spravedlivost řízení (viz Perna, cit. výše, § 29 a 32).

142. Podnětné je zkoumat vývoj přístupu vytvořeného v Perna v následující judikatuře a problémy, které nastaly při jeho aplikaci v praxi.

143. Soud opakovaně objasnil, že pokud je výpověď svědka obhajoby schopna rozumně ustanovit alibi obviněného, je takový svědek považován evidentně za významného (viz například Polyakov proti Rusku, č. 77018/01, § 34, 29. 1. 2009). Naopak v případech, kdy výslech svědka obhajoby byl navrhnout, aby prokázal skutečnosti mimo rámec obvinění, nebo výpověď nebyla schopna prokázat nevinu obviněného, absence tohoto svědka neohrozila spravedlivost trestního řízení (viz Tymchenko proti Ukrajině, č. 47351/06, § 92, 13. 10. 2016). Soud také zdůraznil, že vnitrostátní soud není povinen reagovat na zjevně kverulantní návrhy na předvolání svědků obhajoby (viz Dorokhov proti Rusku, č. 66802/01, § 72, 14. 2. 2008).

144. Navrhovatel vyhoví požadavkům čl. 6 odst. 3 písm. d), pokud předloží návrh, který je dostatečně odůvodněný, významný pro podstatu obvinění a může pravděpodobně posílit pozici obhajoby nebo vést ke zproštění (viz Dorokhov, cit. výše, § 67–72; Polyakov, cit. výše, § 34). Od navrhovatelů je vyžadováno, aby vysvětlili vnitrostátním soudům s dostatečnou jasností, proč je výslech určitého svědka nezbytný (viz Miminoshvili proti Rusku, č. 20197/03, § 122, 28. 6. 2011).

145. Význam výpovědi svědka obhajoby je nutné poměřovat s jeho schopností ovlivnit výsledek řízení. Například předvolání svědka, o němž je tvrzeno, že možná může podpořit tvrzení obviněného, že s ním bylo špatně zacházeno, aby jej přinutili k doznání trestného jednání, nebude nutné, pokud napadené doznání

nehrálo klíčovou roli ve zjištění viny obviněného (viz Tarasov proti Ukrajině, č. 17416/03, § 105, 31. 10. 2013). Pokud však vnitrostátní úřady samy uznají význam výpovědi svědka obhajoby například tím, že odkážou na jeho výpovědi v obžalobě nebo opakovaně vyhoví návrhu na jeho předvolání, není-li v dalším řízení tento svědek předvolán, možná nebude nezbytné, aby obhajoba předkládala vnitrostátním soudům další důvody pro jeho výslech (viz Pello proti Estonsku, č. 11423/03, § 33, 12. 4. 2007).

146. Pokud obhajoba navrhne výslech svědka, který by pravděpodobně mohl posílit pozici obhajoby nebo jehož výpověď by mohla vést ke zproštění, vnitrostátní soudy musí zamítnutí takového návrhu odůvodnit (viz Topić proti Chorvatsku, č. 51355/10, § 42, 10. 10. 2013). V této souvislosti může být dostačující odkaz na jiné skutečnosti případu, které naznačují, proč by svědek nemohl poskytnout nové nebo důležité informace (viz Sergey Afanasyev proti Ukrajině, č. 48057/06, § 70, 15. 11. 2012; Janyr proti České republice, č. 42937/08, § 81–82, 31. 10. 2013).

147. Soud poznamenal, že rozhodnutí předvolat svědka obhajoby v určitém okamžiku během vyšetřování nebo řízení před soudem a následující absence tohoto svědka u soudu jsou významné, nikoli však samy o sobě rozhodné (ke srovnání Popov proti Rusku, č. 26853/04, § 188, 13. 7. 2006, kde absence svědka vedla k porušení čl. 6 Úmluvy, a Andrey Zakharov proti Ukrajině, č. 26581/06, § 61–62, 7. 1. 2016, kde k porušení nevedla). Jakmile však vnitrostátní soudy uznají, alespoň v zásadě, že výslech svědka obhajoby je významný, mají povinnost přijmout „účinná“ opatření k zajištění přítomnosti tohoto svědka při hlavním líčení, a to přinejmenším prostřednictvím jeho předvolání (viz Polufakin a Chernyshev proti Rusku, č. 30997/02, § 207, 25. 9. 2008) nebo nařízení policii, aby svědka k soudu předvedla (viz Pello, cit. výše, § 34).

148. Pouze ve výjimečných případech Soud rozhodne o tom, že nevyslechnutí svědka nebylo v souladu čl. 6 Úmluvy (viz Bricmont proti Belgii, 7. 7. 1989, § 89, Série A č. 158). Zamítnutí návrhu bez odůvodnění nebo „ticho“ vnitrostátních soudů ve vztahu k dostatečně odůvodněnému a významnému návrhu na předvolání svědka obhajoby nevede nutně k závěru o porušení čl. 6 (viz Dorokhov, cit. výše, § 74–75). Vzhledem k tomu, že celková spravedlivost řízení je prvořadým kritériem podle čl. 6, stěžovatel musí prokázat nejen, že určitý svědek obhajoby nebyl vyslechnut, ale také že výslech tohoto svědka byl nezbytný a že zamítnutí návrhu na předvolání tohoto svědka poškodilo práva obhajoby (viz Guilloury proti Francii, č. 62236/00, § 55, 22. 6. 2006, s dalšími odkazy).

149. Je třeba zopakovat, že úkolem Soudu není zabývat se skutkovými nebo právními pochybeními, která údajně učinily vnitrostátní soudy, pokud nedosahují míry porušující práva a svobody chráněné Úmluvou (viz Gäfgen proti Německu [GC], č. 22978/05, § 162, ECHR 2010). Soud při posuzování spravedlivosti řízení nevystupuje jako soud čtvrté instance, který by rozhodoval, jestli byly důkazy získány nezákonně ve smyslu vnitrostátního práva, o jejich nepřípustnosti

nebo o vině stěžovatele (viz *mutatis mutandis* Gäfgen, cit. výše, § 162; Tseber proti České republice, č. 46203/08, § 42, 22. 11. 2012; Nikolitsas proti Řecku, č. 63117/09, § 30, 3. 7. 2014). Tyto problémy jsou v souladu se zásadou subsidiarity záležitostí vnitrostátních soudů. Není vhodné, aby Soud rozhodoval, jestli jsou dostupné důkazy dostatečné pro odsouzení stěžovatele a nahrazoval tak svým hodnocením skutečností a důkazů hodnocení vnitrostátních soudů. Jediným zájmem Soudu je posouzení, jestli řízení bylo vedeno spravedlivě a bylo-li v projednávaném případě v souladu s Úmluvou za současného vzetí v úvahu konkrétních okolností, povahy a složitosti případu (viz Taxquet proti Belgii [GC], č. 926/05, § 84, ECHR 2010; Al-Khawaja a Tahery, cit. výše, § 118).

2. Objasnění těchto obecných zásad

150. Stěžovatelka před Velkým senátem naléhala na Soud, aby upravil současný standard podle Perna, neboť je podle jejího mínění při použití „mechanický“, postrádá podstatná kritéria a obhajobě ukládá nepřiměřeně těžké břímě. Argumentovala, že pravidla mezinárodního práva stran výslechu svědků obhajoby se vyvinula podstatně za standard Perna, když břímě obhajoby, aby prokázala nutnost předvolání určitého svědka k výslechu, se zmenšilo, a soudní přezkum důvodů pro nedostavení se a jeho následků pro celkovou spravedlivost řízení přijal větší význam. Stěžovatelka odkázala mimo jiné na praxi odvolacího senátu ICTY a Meziamerického soudu pro lidská práva (viz bod 104. výše).

151. Poté, co Soud pečlivě zvážil praxi dalších mezinárodních soudů odkazovaných v podáních, neshledal žádné prvky schopné podpořit tvrzení stěžovatelky. Judikatura odvolacího senátu ICTY a Meziamerického soudu pro lidská práva naopak vykazuje, že obecné zásady užívané těmito soudy pro hodnocení celkové spravedlivosti trestního řízení jsou srovnatelné, pokud ne identické, s těmi vyvinutými tímto Soudem. Soud také zjistil, že mezinárodní soudy zmíněné výše při formulaci svých zásad rozsáhle odkazovaly na judikaturu tohoto Soudu (viz body 75. a 81. výše).

152. Když bylo takto řečeno, Soud považuje za užitečné v projednávaném případě ujasnit obecné zásady vztahující se k výsledkům svědků obhajoby tak, jak byly formulovány v judikatuře k čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy.

153. Použitelný Perna test sestává ze dvou otázek: zaprvé, jestli stěžovatel svůj návrh na předvolání určitého svědka zdůvodnil odkazem na význam výpovědi tohoto svědka pro „zjištění pravdy“, a zadruhé, jestli zamítnutí návrhu na předvolání tohoto svědka vnitrostátními soudy narušilo celkovou spravedlivost řízení (viz bod 141. výše).

154. Pečlivé studium judikatury však odhalilo, že Soud nejen obecně dodržoval výše uvedený přístup, ale také důsledně zkoumal způsob, jakým vnitrostátní soudy rozhodly o návrhu na předvolání určitého svědka. Postup a rozhodování

vnitrostátních soudů vyvolaly samostatný přezkum a byly závažnými faktory při rozboru Soudem ve velké většině případů před i po Perna [viz mezi mnoha dalším příklady Bricmont, cit. výše, § 89; Destrehem proti Francii, č. 56651/00, § 41–45, 18. 5. 2004; Asci proti Rakousku (rozh.), č. 4483/02, 19. 10. 2006; Popov, cit. výše, § 188; Polyakov, cit. výše, § 35; Tarău proti Rumunsku, č. 3584/02, § 74–76, 24. 2. 2009; Topić, cit. výše, § 42]. Pečlivý a zdvořilý přezkum odůvodnění vnitrostátních soudů Soudem je v souladu se zavedenými zásadami, že zaprvé jsou tyto soudy v nejlepší pozici posoudit význam a přípustnost důkazů, a zadruhé, že pouze výjimečné okolnosti podnítl Soud k závěru, že nevyslechnutí určité osoby jako svědka nebylo v souladu s čl. 6 Úmluvy.

155. Otázka, jestli vnitrostátní soudy vzaly v úvahu význam svědectví a poskytly dostatečné důvody pro své rozhodnutí nevyslechnout svědka u soudu, proto musí být uznána jako nezávislá a nedílná součást testu podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

156. Jeví se, že soudní hodnocení významu výpovědi svědka a odůvodnění vnitrostátních soudů dané v reakci na návrh obhajoby na výslech svědka poskytují logické spojení mezi dvěma dosavadními prvky testu Perna a fungují jako implicitní podstatný prvek tohoto testu. Soud považuje za žádoucí v zájmu jasnosti a neměnnosti praxe učinit tento prvek explicitním (viz obdobně Perez proti Francii [GC], č. 47287/99, § 54–56, ECHR 2004-I).

157. Tento vývoj se jeví být v souladu s nedávnou judikaturou podle čl. 6 Úmluvy zdůrazňující rozhodující význam povinnosti vnitrostátních soudů věnovat se pečlivému zkoumání relevantních otázek, pokud obhajoba vznesla dostatečně odůvodněné tvrzení. Soud například v rozhodnutí Velkého senátu ve věci Dvorski proti Chorvatsku ([GC], č. 25703/11, § 109, ECHR 2015) setrval na tom, že když je před vnitrostátními úřady vznesena právní námitka, která by mohla ovlivnit celkovou spravedlivost řízení, musejí provést pečlivý přezkum problémů, učinit kroky k ustanovení relevantních okolností a poskytnout pro své rozhodnutí přiměřené odůvodnění. Podobně Soud v případech agentů provokatérů uvedl, že když jsou soudy „konfrontovány s pravděpodobným – a dokonce obhajitelným – tvrzením“ o policejní provokaci, „měly by vzít v úvahu, jestli byly výsledky zkušebních nákupů přípustné jako důkazy, a zejména ověřit, že nebyly pošpiněny podněcováním“ (viz Lagutin a další proti Rusku, č. 6228/09 a 4 další, § 118, 24. 4. 2014).

158. S ohledem na výše uvedené úvahy Soud formuluje pro případy, kdy byl v souladu s vnitrostátním právem vznesen návrh na výslech svědka ve prospěch obviněného následující třístupňový test:

1. Jestli byl návrh na výslech svědka dostatečně odůvodněný a významný pro podstatu obvinění?

2. Jestli vzaly vnitrostátní soudy v úvahu význam této výpovědi a poskytly dostatečné odůvodnění pro své rozhodnutí o neprovedení výslechu svědka v hlavním líčení?

3. Jestli mělo rozhodnutí vnitrostátních soudů neprovést výslech svědka dopad na celkovou spravedlivost řízení?

159. Soud má za to, že dosavadní judikatura poskytuje bezpečný základ pro použití všech tří kroků tohoto testu, považuje ale za vhodné poskytnout následující pokyny pro posuzování v budoucích případech.

a) Jestli byl návrh na výslech svědka dostatečně odůvodněný a významný pro podstatu obvinění

160. Ve vztahu k prvnímu prvku Soud poznamenává, že podle testu Perna je otázka, jestli obviněný podpořil svůj návrh na předvolání svědka ve svůj prospěch, posuzována v závislosti na významu výpovědi tohoto svědka pro „zjištění pravdy“. Zatímco Soud v některých případech v době po Perna posuzoval, jestli výpověď svědka byla významná pro „zjištění pravdy“, v jiných spoléhal na schopnost výpovědi ovlivnit výsledek řízení (viz Tarasov, cit. výše, § 105), rozumně prokázat alibi obviněného (viz Polyakov, cit. výše, § 34), pravděpodobně vést ke zproštění (viz Dorokhov, cit. výše, § 72) nebo pravděpodobně posílit pozici obhajoby, nebo dokonce vést ke zproštění obviněného (viz Topić, cit. výše, § 42). Společným pro všechny výše uvedené standardy se jeví být význam výpovědi svědka pro podstatu obvinění a její schopnost ovlivnit výsledek řízení. Ve světle vývoje svojí judikatury podle čl. 6 Úmluvy Soud považuje za nutné objasnit tento standard tím, že do jeho rámce zanese nejen návrhy obhajoby na předvolání svědků, kteří jsou schopni ovlivnit výsledek řízení, ale také dalších svědků, od kterých může být rozumně očekáváno, že posílí pozici obhajoby.

161. Význam výpovědi je tudíž také rozhodující pro zhodnocení, jestli navrhovatel předložil „dostatečné odůvodnění“ pro svůj návrh na předvolání svědka, neboť síla odůvodnění, kterou lze považovat za „dostatečnou“, je závislá na roli, jakou výpověď hraje v okolnostech daného případu (viz Pello, cit. výše, § 33, převážně odrážející tento přístup). Je nemožné obecně zhodnotit, jaké konkrétní důvody pro výslech svědka by byly považovány za dostatečné a významné pro podstatu obvinění. Toto posouzení nezbytně zahrnuje zvážení okolností daného případu, a to včetně použitelných ustanovení vnitrostátního práva, stadia a postupu řízení, linií uvažování a strategií sledovaných stranami a jejich procesního postupu. Význam výpovědi svědka obhajoby může být nesporně v některých případech natolik zřejmý, že i nepatrné odůvodnění obhajobou bude dostatečné pro kladnou odpověď na první otázku testu (srov. Pello, cit. výše, § 33).

b) Jestli vzaly vnitrostátní soudy v úvahu význam této výpovědi a poskytly dostatečné odůvodnění pro své rozhodnutí o neprovedení výslechu svědka v hlavním líčení

162. Druhý prvek testu vyžaduje od vnitrostátních soudů, aby zvážily význam výpovědi požadované obhajobou, a ukládá jim povinnost dostatečně odůvodnit svá rozhodnutí. Tyto požadavky jsou zavedeny v judikatuře Soudu (viz například Popov, cit. výše, § 188; Topić, cit. výše, § 42).

163. Soud opakuje, že na jednu stranu je podle čl. 6 Úmluvy přípustnost důkazu primárně záležitostí regulace vnitrostátním právem a vnitrostátní soudy jsou v nejlepší pozici o této otázce rozhodnout, na druhou stranu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy nevyžaduje přítomnost a výslech každého svědka ve prospěch obviněného, ale jeho cílem je zajištění rovnosti zbraní ve věci. Je primárně na vnitrostátních soudech, předloží-li obhajoba dostatečně odůvodněný návrh na výslech určitého svědka, aby relevantní otázky v tomto rámci pečlivě přezkoumaly.

164. Každé takové posouzení bude nezbytně obsahovat zvážení okolností daného případu a odůvodnění soudů bude muset být úměrné rozsahem a úrovní detailu k odůvodnění předloženému obhajobou.

165. Vzhledem k tomu, že Úmluva nevyžaduje přítomnost a výslech každého svědka ve prospěch obviněného, nelze od soudů očekávat detailní reakci na každý návrh obhajoby, musí však poskytnout přiměřené odůvodnění (pro obdobnou logiku v kontextu povinnosti soudů reagovat na odvolací námitky viz Van de Hurk proti Nizozemsku, 19. 4. 1994, § 61, Série A č. 288; a Boldea proti Rumunsku, č. 19997/02, § 30, 15. 2. 2007).

166. Význam výpovědi svědka a dostatečnost odůvodnění předloženého obhajobou v kontextu okolností případu budou obecně rozhodující pro rozsah a úroveň detailu posouzení nutnosti zajištění přítomnosti a výslechu svědka vnitrostátními soudy. Tudiž čím silnější a závažnější argumenty obhajoba předloží, tím podrobnější musí být přezkum a přesvědčivější musí být odůvodnění vnitrostátních soudů, pokud návrh obhajoby na výslech svědka zamítnou.

c) Jestli mělo rozhodnutí vnitrostátních soudů neprovést výslech svědka dopad na celkovou spravedlivost řízení

167. Soud bere v úvahu, že posouzení dopadu, který bude mít rozhodnutí o zamítnutí výslechu svědka obhajoby u soudu na celkovou spravedlivost řízení, je nepostradatelnou součástí každého případu (viz v odlišném kontextu Ibrahim a další proti Velké Británii [GC], č. 50541/08 a 3 další, § 250–52, 13. 9. 2016; Dvorski, cit. výše, § 82; Schatschaschwili, cit. výše, § 101). Dodržování požadavků spravedlivého procesu musí být zkoumáno v každém případě s ohledem na vývoj řízení jako celku a nikoli na základě izolovaných úvah o jednom konkrétním aspektu nebo jedné konkrétní události (viz Ibrahim a další, cit. výše, § 251).

168. Zachování celkové spravedlivosti jako konečné srovnávací kritérium pro zhodnocení řízení podle názoru Soudu zajišťuje, že se výše uvedený třístupňový test při použití nestane přehnaně rigidním nebo mechanickým. Zatímco závěry

prvních dvou kroků tohoto testu budou obvykle silně ukazovat, jestli bylo řízení spravedlivé, nelze vyloučit, že v některých – nesporně výjimečných – případech může posouzení spravedlivosti přinést opačný závěr.

3. Aplikace těchto principů na projednávanou věc

a) Jestli byl návrh na výslech svědků B. a K. dostatečně odůvodněný a významný pro podstatu obvinění

169. Z protokolů o hlavních líčeních vyplývá, že obhájci stěžovatelky navrhli soudu předvolat B. a K. ke zjištění přesných okolností prohlídky se záměrem ustanovit, jestli byly výbušniny stěžovatelce podstrčeny. Stěžovatelka nato uvedla, že „netrvá“ na jejich přítomnosti, neboť podle jejího mínění byly výbušniny podstrčeny policisty předtím, než byla prohledána. Podpořila však tento návrh, protože její obhájci považovali přítomnost B. a K. za nezbytnou (viz bod 52.).

170. Významné je, že během soudního řízení to byla obžaloba, kdo rozsáhle kladl otázky policistům, kteří se účastnili zatčení stěžovatelky, její prohlídky a vzetí otisků prstů (viz bod 42.). Všichni policisté dosvědčili, že stěžovatelka měla před provedením prohlídky po celou dobu svoji kabelku u sebe a že jí byly vzaty otisky prstů pouze jednou, a to po prohlídce. Během křížového výslechu těchto svědků zůstala obhajoba obecně pasivní a svědkům položila pouze dvě otázky mířené na zkoumání bližších detailů výše uvedených událostí.

171. Soud poznamenává, že obhajoba dala najevo trochu více než zběžný náznak významu potenciální výpovědi B. a K. Nepředložila však žádné konkrétní skutkové nebo právní argumenty a neřekla navíc nic konkrétního stran toho, jak by mohlo být rozumně předpokládáno, že by jejich výpovědi mohly posílit pozici obhajoby. Podrobněji se k tomu obhajoba nevyjádřila ani ve svém odvolání (viz bod 63.). S ohledem na to, že sama stěžovatelka uvedla, že výbušniny jí byly podstrčeny před příchodem osvědčujících svědků (viz bod 52.), bylo by pro výslech těchto svědků třeba dalších důvodů.

b) Jestli vzaly vnitrostátní soudy v úvahu význam výpovědi B. a K. a poskytly dostatečné odůvodnění pro své rozhodnutí o neprovedení jejich výslechu v hlavním líčení

172. Soud zjišťuje, že protokoly o hlavních líčeních nezmiňují důvody, které soud uvedl pro zamítnutí návrhu obhajoby na předvolání osvědčujících svědků (viz bod 52.). Nejvyšší soud v roli odvolacího soudu s pravomocí přezkumu skutkových i právních otázek však odůvodnil, že osobní přítomnost B. a K. nebyla nezbytná, neboť stěžovatelka sama tvrdila, že výbušniny jí byly podstrčeny do kabelky předtím, než byla prohlednuta. Zjistil dále, že obhajoba souhlasila s pokračením

k závěrečným řečem a nevniesla žádné námitky ani žádné další návrhy na provedení důkazů (viz bod 67.).

173. Přestože vnitrostátní soudy nezamítly stěžovatelčin návrh jako neopodstatněný nebo neodůvodněný, je zřejmé, že význam možných výpovědí osvědčujících svědků, jak byl tvrzen obhajobou a z pohledu rozhodujícího soudu, byl pouze vzdáleně relevantní k podstatě obvinění.

174. Soud s ohledem na obecnou pasivitu obhajoby během výsledku policistů ohledně událostí týkajících se tvrzeného podstrčení výbušnin a absenci jakýchkoli konkrétních právních nebo skutkových argumentů stran nezbytnosti výsledku osvědčujících svědků uzavírá, že Nejvyšší soud poskytl dostatečné důvody pro rozhodnutí o jejich nevyslechnutí u soudu. Dané důvody byly odpovídající okolnostem případu a byly úměrné rozsahem a úrovní detailu k odůvodnění předloženému obhajobou.

c) Jestli mělo rozhodnutí vnitrostátních soudů neprovést výsledky B. a K. dopad na celkovou spravedlivost řízení

175. Soud zdůrazňuje, že stěžovatelka byla za pomoci dvou profesionálních obhájců schopna účinně vést svoji obhajobu, konfrontovat a vyslýchat svědky vyovídající proti ní, vyjadřovat se bez překážek k usvědčujícím důkazům, navrhnout důkazy, které považovala za významné, a přednést vnitrostátním soudům svoji verzi událostí. Její odsouzení pro přípravu terorismu a navádění dalších ke spáchání takového činu bylo založeno na rozsáhlém množství důkazů svědčících proti ní, včetně výpovědí několika svědků obžaloby, věcných důkazů (extrémistických poznámek a fotografií) zabavených v bytě stěžovatelky, protokolů o odborných zkoumáních a záznamů videonahrávek policejního sledování.

176. S ohledem na tyto úvahy Soud uzavírá, že rozhodnutí vnitrostátních soudů nevyslechnout B. a K. u soudu nenarušilo celkovou spravedlivost řízení.

d) Závěr

177. Soud tudíž, vědom si své role, jak vysvětlil shora (viz bod 149. výše), shledal, že nedošlo k porušení stěžovatelčiných práv podle čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy ve vztahu ke svědkům B. a K.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. Rozhodnutím většiny *vyhovuje* předběžné námitce vlády, že stěžovatelka se vzdala svého práva vyslechnout svědka A. a prohlašuje stížnost stran absence svědka A. při řízení stěžovatelky u soudu za nepřijatelnou;

2. Jednomyslně *rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. b) Úmluvy ve vztahu ke zhlédnutí videonahrávek utajeného sledování;

3. *Rozhoduje* poměrem patnáct hlasů proti dvěma, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy ve vztahu ke svědkům B. a K.

V souladu s čl. 45 odst. 2 Úmluvy a pravidlem 74 odst. 2 Pravidel Soudu je k rozsudku připojeno částečně disentní stanovisko soudce Bošnjaka a disentní stanovisko soudce Pinto de Albuquerque.

(Zpracovali JUDr. Ivo Kouřil a Mgr. Bc. Kamila Tokošová)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
TŘETÍ SEKCE
20. 11. 2018

VĚC TORANZO GOMEZ

(rozsudek ve věci Toranzo Gomez proti Španělsku, stížnost č. 26922/14)

Dotčené články Úmluvy:

čl. 10, čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 17 Listiny základních práv a svobod

§ 184 a 345 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

§ 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

Klíčová slova:

svoboda projevu – kritika a pomluva – hodnotový soud – občanský projev ve veřejném zájmu – ochrana pověsti jiných

K trestnímu postihu za prohlášení učiněná vůči úředním osobám

Autorský komentář:

Na pozadí této věci stojí důmyslnost skupinky aktivistů, kteří se poměrně dramaticky bránili vyklizení protiprávně obsazeného společenského centra. Policii za asistence hasičů nezbylo než stěžovatele a jednoho dalšího aktivistu, kteří se sofistikovaně připoutali k podlaze, přimět za pomoci jiného bolestivého spoutání, aby se vzdali. Stěžovatel neutrpěl žádné zranění. Později na tiskové konferenci však události barvitě – avšak nikoli nepravdivě – popisoval a postup policie a hasičů při té příležitosti označil za mučení.

Tento pojem se nakonec stal jádrem celé kauzy. Za jeho použití bylo proti stěžovateli zahájeno a do konce dovedeno trestní stíhání. Státní orgány totiž dospěly k závěru, že stěžovatel příslušníky přítomné při akci ve společenském centru křivě obvinil ze spáchání zločinu mučení, na který pamatuje španělský trestní zákoník. Stěžovatel se marně bránil argumentem, že uvedeného pojmu použil v obecnějším slova smyslu a nikoli s odkazem na určitou skutkovou podstatu trestného činu.

Evropský soud pro lidská práva se věcí zabýval pod úhlem konfliktu mezi právem stěžovatele na svobodu projevu, chráněným čl. 10 Úmluvy, a právem policistů a hasičů na ochranu dobré pověsti, chráněným čl. 8 Úmluvy. Poté, co ověřil splnění různých kritérií, dospěl k závěru, že stěžovatelovo odsouzení k trestu pokuty, k náhradě škody a ke zveřejnění rozsudku za jeho projev na tiskové konferenci nebylo nezbytné v demokratické společnosti.

Podrobnosti jsou zachyceny níže v překladu podstatných částí rozsudku. Za situace, kdy skutkové okolnosti byly v trestním řízení proti stěžovateli zcela nesporné – a ani stěžovatel na inkriminované tiskové konferenci netvrdil nic jiného, než co trestní soudy později zjistily –, problém nastal v tom, že úřady nabyly přesvědčení, že se stěžovatel pustil do právně relevantní kvalifikace postupu policie a hasičů. Třebaže si úřední osoby nepochybně zaslouží ochranu před neoprávněným napadáním, není podle Soudu možné učinit závěr, že stěžovatelova slova o mučení jsou skutkovým tvrzením a nikoli hodnotovým soudem, který již nelze exaktně prokázat. A navíc měl tento hodnotový soud reálný základ, na němž se všichni shodli.

Zdá se tedy, že při akci samotné, jež byla určitě dosti psychicky náročná, úřady zachovaly chladnou hlavu, ale do běla je skutečně rozpálila až tisková konference. A i když se to stalo, měly znovu zachovat chladnou hlavu alespoň španělské soudy a nebrat stěžovatele, jak se říká, za slovo (konkrétně za slovo „mučení“), zvláště pokud možná provokace, na rozdíl kupříkladu od dříve posuzované věci Chmelíř proti České republice (č. 64935/01, rozsudek ze dne 7. 6. 2005), v níž štrasburský soud shledal porušení práva na spravedlivý proces, ani nesměřovala proti nim.

Můžeme se tudíž domnívat, že připomenutí toho, že je třeba si udržovat patřičný odstup od posuzovaného případu i posuzovaných jednotlivců, není úplně nepodstatné poselství pro výkon soudcovského povolání.

(Zpracoval JUDr. Vít Alexander Schorm)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel Agustin Toranzo Gomez je španělský státní příslušník, který koncem listopadu 2007 spolu s dalšími aktivisty obsadil společenské centrum v Seville. Vnitrostátní soud vydal v listopadu téhož roku příkaz k vyklizení nemovitosti, na jehož základě vstoupili do budovy příslušníci policie za asistence hasičů. Stěžovatel se spolu s dalšími protestujícími připevnil k podlaze tunelu, který předtím za tím účelem pod budovou společně vyhloubili a provizorně zpevnili. Vyjednávání probíhala po celý den, nebyla však úspěšná. Z důvodu hrozícího zhroucení budovy policie spolu s hasičským sborem zvažovala různé způsoby vyproštění aktivistů. Policisté přivázali provaz kolem pasu a zápěstí stěžovatele a neúspěšně se jej snažili vytáhnout. Poté hasiči stěžovatele upozornili na možnost zhroucení budovy v případě využití těžkých strojů. Policisté následujícího dne aktivisty znehybnili provazy, a to s ohledem na dobu, která uplynula, a na hrozbu stěžovatele, že odkopne dřevěné sloupy, které předtím hasiči nainstalovali jako preventivní opatření. Stěžovatel posléze z důvodu svého utrpení protest ukončil.

Na tiskové konferenci v prosinci 2007 popsál stěžovatel kroky policie jako fyzické mučení. Řekl, že jejich postup mu způsobil značnou bolest, která ho přiměla

k tomu, aby se vzdal. Rovněž tvrdil, že „mučení“ bylo provedeno dvěma policisty, kteří se objevili na fotografiích v tisku. Co se týče hasičů, ti se měli dopustit psychického mučení.

Stěžovatel byl obviněn z pomluvy, v červenci 2011 byl odsouzen a byl mu uložen peněžitý trest, náhrada škody a povinnost zveřejnit rozsudek. Podle vnitrostátního soudu úřady jednaly přiměřeným způsobem, aby přesvědčily stěžovatele a další protestující k ukončení jejich jednání. Soudy se opíraly o definici slova „mučení“ dle vnitrostátních právních norem a shledaly, že konání policistů nedosahovalo dané intenzity. Stěžovatelova tvrzení byla z toho důvodu nepravdivá, přičemž výrazu „mučení“ použil ve svých prohlášeních opakovaně a vědomě.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 10 ÚMLUVY

33. Stěžovatel namítá porušení čl. 10 Úmluvy, k němuž mělo dojít rozhodnutím vnitrostátních soudů, které ho shledaly vinným z pomluvy, což představovalo neoprávněný zásah do jeho práva na svobodu projevu. Článek 10 zní:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

34. Vláda s tímto tvrzením nesouhlasila.

A. Přijatelnost

(...)

36. Soud konstatuje, že stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále konstatuje, že není nepřijatelná ani z jakýchkoliv jiných důvodů. Proto musí být prohlášena za přijatelnou.

B. K věci samé

1. Tvrzení účastníků řízení

a) Stěžovatel

37. Stěžovatel tvrdí, že právo na svobodu projevu hraje zásadní roli při ochraně článků obsažených v Úmluvě a jejích protokolech. Zdůraznil, že jeho prohlášení byla založena na skutečnostech zjištěných vnitrostátními soudy. Tyto skutečnosti měly dopad na tělesnou a duševní integritu stěžovatele a mohly být hovorově popsány jako „mučení“.

38. Požadavek, aby stěžovatel prokázal pravdivost svého výroku o mučení ve smyslu trestních norem, byl neoprávněným omezením jeho práva na svobodu projevu. Podle stěžovatele vnitrostátní soudy nesprávně soustředily právní spor na otázku, zda byla dotčena jednání „mučením“ ve smyslu španělského trestního zákoníku, místo toho, aby určily pravdivost stěžovatelových tvrzení. Stěžovatel poznamenal, že (Španělská královská) akademie má dvě definice pro slovo „mučení“, konkrétně „způsobit někomu závažnou fyzickou nebo psychickou bolest různými metodami a nástroji za účelem získání přiznání nebo jako prostředek k trestání“ a též „závažná bolest nebo utrpení nebo věc, která ji způsobuje“. Stěžovatel zdůraznil, že slovo mučení bylo použito v rámci běžného jazyka s cílem poukázat na jakýkoliv druh špatného zacházení.

39. Závěrem stěžovatel tvrdí, že meze přípustné kritiky jsou širší vůči jednotlivcům vykonávajícím veřejnou moc, než je tomu ve vztahu k soukromým osobám. Omezení práva stěžovatele na svobodu projevu by mohlo vést k omezení práva veřejně kritizovat jednání úředních osob.

b) Vláda

40. Vláda tvrdí, že výkon práva na svobodu projevu rovněž zahrnuje povinnosti a odpovědnost, může být proto předmětem omezení a sankcí stanovených zákonem a nezbytných v demokratické společnosti – s ohledem na projednávanou věc – v zájmu veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům nebo trestné činnosti, pro ochranu pověsti nebo práv jiných nebo zachování pravomoci soudnictví. Prohlášení stěžovatele byla široce přebírána hromadnými sdělovacími prostředky, pro které uspořádal tiskovou konferenci.

41. Vláda upozornila na podobnost projednávané věci s věcí Cumpăna a Mazăre proti Rumunsku (č. 33348/96, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 12. 2004), jež se týkala slučitelnosti trestního řízení vedeného proti dvěma novinářům, kteří zveřejnili článek obviňující bývalého místostarostu a soudce ze spáchání řady trestných činů, s Úmluvou. Vláda dále zdůraznila, že v projednávané věci stěžovatel není novinářem.

42. Vláda se také domnívá, že vnitrostátní soudy vyhodnotily řadu důkazů s cílem odhalit, co se skutečně událo, konkrétně se jednalo o skrytou nahrávku

pořízenou nezákonným záznamovým systémem, jenž byl nainstalován těmi, kdo nezákonně obsadili nemovitost, lékařské zprávy obou připoutaných osob, jež byly vyhotoveny bezodkladně po jejich zadržení, jakož i svědectví příslušníků policie a hasičů, a učinily závěr o nepravdivosti stěžovatelových tvrzení.

43. Vláda uvedla, že technika znehybnění použitá policií nezpůsobila stěžovateli (...) žádné zranění. Španělské soudy především konstatovaly, že stěžovatel byl dočasně znehybněn pro legitimní účel a že „neexistoval žádný důkaz o mučení“.

44. Co se týče hovorového používání slova „mučení“, vláda uvedla, že z přepisu stěžovatelova prohlášení bylo „zcela jasné“, že stěžovatel obvinil konkrétní policisty z mučení. Ne pouze jednou, nýbrž několikrát, i při čtení předem připraveného písemného prohlášení stěžovatel označil postup policie jako mučení. Navíc stěžovatel poukázal na konkrétní osoby a identifikoval dva policisty a hasiče, kteří byli přítomni při jeho připoutání. Vnitrostátní soudy zjistily, že tvrzení (...) nebyla podpořena důkazy získanými v průběhu řízení. V důsledku možnosti identifikace policistů jejich přáteli a rodinou byla vážně poškozena jejich čest a jejich osobní a rodinná pověst, jelikož mohli být vnímáni jako osoby spojené s prováděním mučení.

45. Vláda učinila závěr, že zásah do práva stěžovatele na svobodu projevu byl stanoven zákonem a byl nezbytný v demokratické společnosti za účelem ochrany pověsti a cti policistů a hasičů.

2. Posouzení Soudu

a) Zda došlo k zásahu

46. Mezi účastníky řízení je nesporné, že napadená vnitrostátní rozhodnutí představují „zásah státního orgánu“ do práva stěžovatele na svobodu projevu tak, jak je zaručuje čl. 10 odst. 1 Úmluvy.

b) Zda byl zásah stanoven zákonem a sledoval legitimní cíl

47. Je nesporné, že napadené opatření bylo založeno na (...) španělském trestním zákoníku. Soud dále podotýká, že zásah sledoval legitimní cíl ochrany „pověsti nebo práv druhých“.

c) Zda byl zásah nezbytný v demokratické společnosti.

(i) Obecné zásady

(α) K uplatnění požadavku nezbytnosti zásahu v demokratické společnosti ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy

48. Obecné zásady pro posuzování toho, zda je zásah do výkonu práva na svobodu projevu „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy, jsou stanoveny ustálenou judikaturou Soudu. Jak poznamenal velký senát ve věci *Perinçek proti Švýcarsku* (č. 27510/08, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 10. 2015), tyto zásady byly v poslední době zopakovány ve věcech *Mouvement raëlien suisse proti Švýcarsku* (č. 16354/06, rozsudek velkého senátu ze dne 13. 7. 2012,

§ 48) a Animal Defenders International proti Spojenému království (č. 48876/08, rozsudek velkého senátu ze dne 22. 4. 2013, § 100) a lze je shrnout následovně:

(i) Svoboda projevu je jedním ze základů demokratické společnosti a jednou ze základních podmínek jejího pokroku a seberealizace každého jednotlivce. Článek 10 odst. 2 se nevztahuje pouze na „informace“ nebo „myšlenky“, které jsou přijímány příznivě nebo považovány za neškodné nebo nejsou předmětem zájmu, ale též na ty, které urážejí, šokují nebo znepokojují. Takové jsou požadavky pluralismu, tolerance a otevřenosti, bez nichž neexistuje „demokratická společnost“. Jak čl. 10 uvádí, tato svoboda podléhá výjimkám, ty však musí být vykládány úzce a potřeba jakéhokoli omezení musí být přesvědčivě prokázána.

(ii) Přídavné jméno „nezbytné“ v čl. 10 odst. 2 předpokládá existenci naléhavé společenské potřeby. Vysoké smluvní strany mají při posuzování, zda taková potřeba existuje, prostor pro uvážení, ten je však spojen s evropským dohledem, který se vztahuje jak na právní normy, tak na rozhodnutí, jimiž jsou uplatňována, a to i na rozhodnutí nezávislých soudů. Soud je tedy oprávněn s konečnou platností rozhodnout o tom, zda může být „omezení“ slučitelné se svobodou projevu.

(iii) Úkolem Soudu není nahradit příslušné vnitrostátní orgány, nýbrž přezkoumat rozhodnutí, která vydaly na základě čl. 10. To neznamená, že by se dohled Soudu omezoval na zjištění, zda tyto orgány uplatňovaly svou diskreční pravomoc přiměřeně, pečlivě a v dobré víře. Soud musí spíše přezkoumat zásah s ohledem na projednávanou věc jako celek a určit, zda je přiměřený sledovanému legitimnímu cíli a zda je jeho odůvodnění vnitrostátními orgány relevantní a dostatečné. Přitom se musí ujistit, že tyto orgány uplatňovaly standardy v souladu se zásadami zakotvenými v čl. 10 a opíraly se o přijatelné posouzení relevantních skutečností.

49. Další zásadou, jež je setrvale zdůrazňována v judikatuře Soudu na poli čl. 10 odst. 2, je malý prostor pro omezení polického projevu nebo diskuse o záležitostech veřejného zájmu (viz, mimo jiné, Wingrove proti Spojenému království, č. 17419/90, rozsudek ze dne 25. 11. 1996, § 58; Ceylan proti Turecku, č. 23556/94, rozsudek velkého senátu ze dne 8. 7. 1999, § 34; Animal Defenders International, citováno výše, § 102).

(β) Vyvažování článku 10 a článku 8 Úmluvy

50. Obecné zásady použitelné na případy, kdy právo na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy musí být vyvažováno oproti právu na respektování soukromého života ve smyslu čl. 8 Úmluvy, byly shrnuty velkým senátem Soudu ve věcech Medžlis Islamske Zajednice Brčko a další proti Bosně a Hercegovině (č. 17224/11, rozsudek velkého senátu ze dne 27. 6. 2017, § 77) a Perinçek (citováno výše, § 198), který shrnuje judikaturu Soudu (...) ve věcech Von Hannover proti Německu [č. 2] (č. 40660/08 a 60641/08, rozsudek velkého senátu ze dne 7. 2. 2012, § 104–107) a Axel Springer AG proti Německu (č. 39954/08, rozsudek velkého senátu ze dne 7. 2. 2012, § 85–88). Zásady mohou být vyjmenovány následovně:

(i) V takových případech by se výsledek neměl lišit v závislosti na tom, zda byla stížnost podána podle čl. 8 osobou, jíž se projev týkal, nebo podle čl. 10 autorem projevu, protože práva podle těchto článků si v zásadě zasluhují, aby byl na ně brán stejný ohled.

(ii) Volba prostředků k zajištění souladu s čl. 8 v oblasti vzájemných vztahů mezi jednotlivci je v zásadě záležitostí, která spadá do rámce volného uvážení vysoké smluvní strany bez ohledu na to, zda jsou její závazky pozitivní nebo negativní. Existují různé způsoby, jak zajistit respektování soukromého života, přičemž povaha závazku bude záviset na konkrétním dotčeném aspektu práva na soukromý život.

(iii) Stejně tak podle čl. 10 Úmluvy mají vysoké smluvní strany prostor pro uvážení při posuzování, zda a v jakém rozsahu je nezbytný zásah do práva na svobodu projevu.

(iv) Prostor pro uvážení je však spojen s evropským dohledem, který se vztahuje jak na právní normy, tak na rozhodnutí, jimiž jsou uplatňovány, a to i na rozhodnutí nezávislých soudů. Při výkonu dohledu není potřeba, aby Soud nahradil vnitrostátní soudy, ale aby s ohledem na věc jako celek přezkoumal, zda jsou jejich rozhodnutí slučitelná s dotčenými ustanoveními Úmluvy.

(v) Za předpokladu, že vnitrostátní orgány prováděly vyvažování v souladu s kritérii stanovenými v judikatuře Soudu, musel by Soud mít přesvědčivé důvody k tomu, aby nahradil názor těchto vnitrostátních orgánů názorem svým.

51. Navíc Soud rovněž stanovil, že k tomu, aby byl čl. 8 dotčen, musí útok na pověst osoby dosáhnout určité míry závažnosti a musí být proveden způsobem, jenž vyvolává újmu na osobním užívání práva na respektování soukromého života (viz *Bédat proti Švýcarsku*, č. 56925/08, rozsudek velkého senátu ze dne 29. 3. 2016, § 72; *Axel Springer AG*, citováno výše, § 83). Přesněji řečeno, Soud rozhodl, že pověst představovala nezávislé právo většinou tehdy, když skutková tvrzení byla natolik závažná, že jejich zveřejnění mělo nevyhnutelný přímý dopad na soukromý život stěžovatele (viz *Karakó proti Maďarsku*, č. 39311/05, rozsudek ze dne 28. 4. 2009, § 23; *Polanco Torres a Movilla Polanco proti Španělsku*, č. 34147/06, rozsudek ze dne 21. 9. 2010, § 40).

52. Konečně Soud rovněž rozhodl, že se na čl. 8 nelze odvolávat za účelem stížnosti na ztrátu dobré pověsti, která byla předvídatelným důsledkem vlastního jednání jednotlivce, jako je například spáchání trestného činu (viz *Sidabras a Džiautas proti Litvě*, č. 55480/00 a 59330/00, rozsudek ze dne 27. 7. 2014, § 49).

(ii) Použití těchto zásad na projednávanou věc

53. V projednávané věci je Soud konfrontován s potřebou nastolení rovnováhy mezi dvěma právy chráněnými Úmluvou: právem na svobodu projevu ve smyslu čl. 10 a právem na respektování soukromého života podle čl. 8. Bere proto v úvahu zásady týkající se uvedeného vyvažování, které jsou stanoveny v judikatuře a nedávno byly shrnuty ve věci *Perinçek* (citované výše).

(α) Povaha prohlášení stěžovatele

54. Po Soudu není vyžadováno, aby určil, zda byl stěžovatel mučen, či nikoliv. Relevantní otázkou je spíše to, zda prohlášení stěžovatele byla vyjádřeními hodnými ochrany podle čl. 10 Úmluvy, což je otázka, o níž musí v konečném důsledku rozhodnout Soud, a to s ohledem na zjištění španělských soudů v této souvislosti.

55. Pro posouzení míry zájmu stěžovatele na výkonu jeho práva na svobodu projevu musí Soud nejprve přezkoumat povahu stěžovatelových prohlášení, v nichž obvinil dva policisty z používání technik mučení, které mu způsobily závažné psychické a fyzické utrpení. Soud zaprvé podotýká, že podle rozsudků trestního soudu (...) metody policie nespočívaly pouze ve vyjednávání, nýbrž také v přivázání stěžovatelova zápěstí za lano a ve snaze přesvědčit ho, aby se vyprostil, v hrozbě použití plynu a ve varování, že hrozí zhroucení celé stavby, stejně jako ve svázání ruky s kotníkem po dlouhou dobu v bolestivé pozici (...).

56. I kdyby Soud připustil, že stěžovatel použil styl vyjadřování, který mohl zahrnovat určitou míru nadsázky, stěžovatel podle názoru Soudu poukazyval na zacházení orgánů při jeho připoutání, které muselo způsobit určitý pocit úzkosti, strachu a duševního a fyzického utrpení bez ohledu na to, že toto omezení vzniklo stěžovatelovým přičiněním.

(β) Kontext zásahu a způsob, jakým španělské soudy odůvodnily odsouzení stěžovatele

57. Soud dále poznamenává, že stěžovatelova prohlášení musí být chápána v kontextu. Uvádí, že v projednávané věci se tato jeho prohlášení nevztahovala na soukromý život policistů jako takový, nýbrž na jejich chování jako orgánu veřejné moci. Není pochyb o tom, že jednání úředních osob při výkonu veřejné moci a případné důsledky pro stěžovatele a třetí osoby jsou záležitostí veřejného zájmu (viz *Bédat* proti Švýcarsku, citováno výše, § 49; *Karácsony* a další proti Maďarsku, č. 42461/13 a 44357/13, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 5. 2016, § 144).

58. Poté, co byl stěžovatel propuštěn z vazby, uspořádal tiskovou konferenci s cílem vyjádřit svůj názor na metody používané policií a chování hasičů. Soud poznamenává, že stěžovatel pečlivě popsal metody použité policií a hasiči, přičemž to odpovídalo tomu, co bylo prokázáno i před vnitrostátním soudem v rámci trestního řízení. Soud dále podotýká, že stěžovatel tím, že důkladně popsal tyto metody, neponechal žádný prostor pro to, aby si veřejnost představila něco jiného než to, co se odehrálo. Soud má za to, že v projednávané věci nic nenasvědčuje tomu, že by stěžovatelova tvrzení byla učiněna jinak než v dobré víře a při sledování legitimního cíle projednat záležitost veřejného zájmu (viz, *mutatis mutandis*, *Ghiufer Predescu* proti Rumunsku, č. 29751/09, rozsudek ze dne 27. 6. 2017, § 59; *Feldek* proti Slovensku, stížnost č. 29032/95, rozsudek ze dne 12. 7. 2001, § 84).

59. Jediná neshoda tedy spočívá v kvalifikaci těchto skutečností. Soud konstatuje, že výraz „mučení“ používaný stěžovatelem musí být vykládán jen jako hod-

notový soud, jehož pravdivost není prokazatelná. Takové hodnotové soudy mohou být přehnané v případě neexistence skutkového základu, nicméně výše uvedené skutečnosti nenasvědčují, že by tomu zde tak bylo. Skutkový základ v dotčené věci je možné nalézt v rozsudcích vydaných trestními soudy (...), které jasně popsaly policejní metody. Vylíčení skutečností zjištěných vnitrostátními orgány v podstatě odpovídá popisu stěžovatele. Soud má za to, že stěžovatel použil slovo „mučení“ hovorovým způsobem s cílem kriticky popsat policejní metody a to, co považoval za nadměrné a nepřiměřené použití síly ze strany policie a za špatné zacházení, jež se mu dle něj dostalo ze strany policie a hasičů.

(γ) Míra, v níž byli dotčeni konkrétní policisté a hasiči

60. Soud rovněž konstatuje, že vnitrostátní orgány neposoudily, zda dotčená prohlášení obhajovala použití násilí, či zda byly k dispozici jiné prostředky, jimiž bylo možné reagovat na prohlášení stěžovatele, nežli prostředky trestního práva, což Soud považuje za skutečnosti, které je nezbytné vzít v potaz (viz rozsudek Perinçek, citováno výše, § 204–208; Sürek proti Turecku [č. 1], č. 26682/95, rozsudek velkého senátu ze dne 8. 7. 1999, § 61; Castells proti Španělsku, č. 11798/85, rozsudek ze dne 23. 4. 1992, § 46). V rozhodnutích vnitrostátních soudů ani ve stanoviscích vlády není žádná zmínka o tom, zda měla prohlášení stěžovatele pro policisty skutečně negativní důsledky.

61. Soud navíc nesdílí názor vlády o podobnosti okolností věci Cumpňană a Mazăre (citováno výše) s projednávanou věcí. V uvedené věci totiž Soud konstatoval, že prohlášení stěžovatelů o třetí osobě mohla ve skutečnosti vést veřejnost k přesvědčení, že „podvod“, ze kterého byly ona a další osoba obviněny, jakož i úplatky, jež údajně přijaly, „byly nespornými skutečnostmi“. V projednávané věci vnitrostátní soudy nepochybnily pravdivost tvrzení stěžovatele (pouze právní kvalifikaci policejních metod), zatímco vnitrostátní soudy ve věci Cumpňană a Mazăre prokázaly, že „tvrzení stěžovatelů ... zkreslovala vnímání skutečnosti a nebyla založena na reálných faktech“ (viz Cumpňană a Mazăre, citováno výše, § 103).

(η) Závažnost zásahu

62. Pokud jde o uložení sankci, zatímco je naprosto legitimní, aby byly státní instituce jako garanti veřejného pořádku chráněny příslušnými orgány, jejich vrchnostenské postavení vyžaduje od zmíněných orgánů zdrženlivost při využívání trestní represe (viz Otegi Mondragon proti Španělsku, č. 2034/07, rozsudek ze dne 15. 3. 2011, § 58). Soud v tomto ohledu podotýká, že povaha a závažnost uložených sankcí jsou rovněž faktory, které je potřeba vzít v úvahu při posuzování „přiměřenosti“ zásahu.

63. Soud konstatuje, že vnitrostátní soudy uložily stěžovateli povinnost zaplatit dvanáctiměsíční pokutu v denní výši 10 eur, jakož i náhradu v celkové výši

1 200 eur. Pokud by navíc stěžovatel dobrovolně nezaplátil uloženou pokutu, byl by mu trest přeměněn na odnětí svobody v poměru jeden den odnětí svobody ku dvěma dnům nezaplacených pokut. Stěžovateli bylo navíc rovněž uloženo, aby na vlastní náklady zveřejnil rozsudek ve sdělovacích prostředcích, které informovaly o tiskové konferenci.

64. Podle názoru Soudu může mít výše uvedená sankce „odrazující účinek“ na výkon svobody projevu stěžovatele, neboť by ho mohla odrazovat od kritiky jednání úředních osob (viz *mutatis mutandis*, Lewandowska-Malec proti Polsku, č. 39660/07, rozsudek ze dne 18. 9. 2012, § 70).

(θ) Vybázení práva stěžovatele na svobodu projevu vůči právu policistů na respektování jejich soukromého života

65. Na závěr Soud poznamenává, že omezení práva stěžovatele na kritiku činnosti orgánů veřejné moci uložením povinnosti přesně dodržovat právní definici mučení stanovenou ve španělském trestním zákoníku by pro stěžovatele (stejně jako pro průměrného občana) představovalo značné břemeno a nepřiměřeně by omezilo jeho právo na svobodu projevu a na veřejné vyjádření kritiky toho, co považoval za nepřiměřený zásah ze strany policie a špatné zacházení ze strany hasičů.

66. Soud je toho názoru, že sankce uložené stěžovateli nejsou ve světle výše uvedených skutečností dostatečně odůvodněné a že standardy uplatňované vnitrostátními soudy nezajistily spravedlivou rovnováhu mezi příslušnými právy a souvisejícími zájmy.

67. V důsledku toho nebyl namítaný zásah „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

68. Došlo tedy k porušení čl. 10 Úmluvy.

(...)

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *prohlašuje* stížnost za přijatelnou;
2. *rozhoduje*, že došlo k porušení čl. 10 Úmluvy;

(...).

(Zpracovala Mgr. Livia Plavcová)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE
17. 1. 2017
VĚC VIZGIRDA PROTI SLOVINSKU
(rozsudek ve věci Vizgirda proti Slovinsku, stížnost č. 59868/08)

Dotčený článek Úmluvy:

čl. 6 odst. 1, odst. 3 písm. a), e)

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 37 odst. 4 Listiny

§ 2 odst. 14 trestního řádu

§ 28 trestního řádu

Klíčová slova:

právo na tlumočnicka – právo na použití mateřského jazyka – právo na obhajobu – povinnost státu informovat o právu na tlumočnicka

K povinnosti státu umožnit obviněnému použít v trestním řízení jazyk, kterému náležitě rozumí

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí se v rámci posuzování práva obviněného na spravedlivý proces ESLP zabýval povinností orgánů činných v trestním řízení zabezpečit obviněnému možnost efektivní obhajoby v trestním řízení ve svém rodném jazyce nebo v jazyce, kterému dostatečně rozumí, což musí tyto orgány náležitě ověřit. Zajištění těchto práv, včetně práva na bezplatnou pomoc tlumočnicka, je tak nedílnou součástí práva obviněného na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1, 3 Úmluvy.

Soud především zdůraznil povinnost orgánů činných v trestním řízení náležitě poučit obviněného cizince o jeho právu na tlumočení do rodného (mateřského) jazyka nebo o jeho právu na tlumočení do jazyka, kterému rozumí. V trestním řízení je vždy nutno ověřit potřebu obviněného z hlediska jeho jazykových dispozic za účelem posouzení jeho schopnosti hájit se v jazyce, v němž se řízení vede. Tato poučovací či informační povinnost orgánů činných v trestním řízení v případech existence indicií nasvědčujících tomu, že obviněný dostatečně nerozumí jazyku řízení (zejména jde-li o cizince), nezávisí na požadavku obviněného a ani nemá spojitost s tím, že obviněný má v řízení obhájce. Jestliže již v důsledku absence takového poučení ze strany orgánů činných v trestním řízení obviněný nemohl

efektivně vykonávat svou obhajobu (bez ohledu na to, zda měl v řízení obhájce, či nikoliv), lze v tom spatřovat porušení jeho práva na spravedlivý proces. Je třeba zdůraznit, že garantem spravedlivého procesu jsou i v tomto směru orgány činné v trestním řízení a především soudy.

Úmluva sice nevyžaduje, aby bylo obviněnému zabezpečeno tlumočení do jeho rodného jazyka a aby tak řízení probíhalo v jeho rodném jazyce, nicméně nemožnost opatřit takového tlumočnicka musí být orgány činnými v trestním řízení dostatečně a přesvědčivě odůvodněna. Pokud je mu poskytnuto tlumočení a překlady v jazyce, kterému rozumí („v třetím jazyce“), tak je třeba náležitě ověřit, zda znalosti obviněného stran tohoto jazyka jsou natolik dostatečné, aby byl skutečně schopen se v tomto jazyce účinně obhajovat. Z tohoto pohledu zásadně nebude stačit zjištění, že například s ohledem na úroveň znalosti tohoto jazyka je schopen jen základní slovní konverzace. Jinak realizace práva obviněného na tlumočení nedává smysl.

Předkládané rozhodnutí může být významným vodítkem pro postup českých orgánů činných v trestním řízení ve věcech, v nichž vzniknou pochybnosti, zda obviněný ovládá český jazyk. Vnitrostátní úprava práva obviněného na obhajobu v mateřském jazyce nebo v jazyce, kterému dostatečně rozumí, je především zakotvena v čl. 37 odst. 4 Listiny („*Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.*“). Právo na tlumočnicka patří mezi základní procesní zásady trestního řádu. Podle § 2 odst. 14 trestního řádu: „*Každý, kdo prohlásí, že neovládá český jazyk, je oprávněn používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá.*“ Podrobnosti ohledně realizace tohoto práva obviněného jsou upraveny v § 28 trestního řádu, včetně výčtu úkonů a rozhodnutí, na něž se vztahuje právo obviněného požadovat jejich přetlumočení nebo překlad.

K porušení tohoto práva se aktuálně vyjádřil i Ústavní soud (stanovisko Pléna Ústavního soudu ze dne 29. 1. 2019, sp. zn. Pl.ÚS-st. 49/18, ve spojení s nálezem Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. III. ÚS 3464/17), kdy shledal neústavním postup soudu, který obviněnému, jenž prohlásil, že neovládá český jazyk, doručil trestní příkaz pouze v českém jazyce, obsah trestního příkazu mu nebyl přetlumočen a ani nebyl poučen o významu vzdání se práva podat proti němu odpor.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl dne 13. 3. 2002 zatčen na základě podezření z podílu na loupeži v Radovljičké pobočce banky Gorenjska. Loupež se odehrála téhož dne, ve kterém byl stěžovatel zatčen, celkem se na ní podílelo 7 osob, kdy tři z nich pomáhaly s organizací loupeže. Jeden z lupičů byl vyzbrojen pistolí, čekal při vchodu a současně mířil na tři klienty banky. Další 3 muži přeskočili přes přepážku a zajistili zaměstnance banky, přičemž jeden z nich následně vyprázdnil pokladny. Pachatelé poté

uprchli autem směrem k železniční stanici. Při pátrání policie objevila opuštěné vozidlo nedaleko lesa a ihned poté spatřila utíkat čtyři muže včetně stěžovatele. U jednoho z mužů byla spatřena taška, kterou upustil ve chvíli, když se blížili příslušníci policie. Bylo zjištěno, že taška obsahovala část peněz z bankovní loupeže, pistoli a dvě masky. Jedna z těchto masek obsahovala biologické stopy náležející stěžovateli a dalšímu muži. Všichni čtyři muži byli zatčeni a identifikováni, přičemž se jednalo o občany Litvy. Téhož dne byl stěžovatel vzat do vazby. V rozhodnutí bylo konstatováno, že stěžovatel byl v době rozhodování jako neidentifikovaná osoba v ruském jazyce okamžitě poučen o důvodech vedoucích k jeho zatčení, právu nevypovídat, právu na obhájce a právu na informování rodiny o jeho zatčení. Současně z rozhodnutí vyplývá, že mu byl tento postup tlumočen registrovaným tlumočnickem ruského jazyka a že stěžovatel nepožadoval obhájce. Následně odmítl podepsat dokument potvrzující převzetí tohoto rozhodnutí, aniž by uvedl jakýkoliv důvod k odmítnutí. Ve stejný den byli také zatčeni další tři občané Litvy na základě podezření z účasti na loupeži. Dne 15. 3. 2002 byl stěžovatel vyšetřujícím soudcem informován o skutku, který mu je kladen za vinu, a také o jeho právu ve věci nevypovídat a právu na obhájce, kterého si může zvolit. Jelikož si stěžovatel obhájce nezvolil, byl mu ustanoven soudem. V průběhu řízení byly úkony orgánů činných v trestním řízení tlumočeny ze slovinštiny do ruštiny. Podle záznamů stěžovatel na dotaz, zda rozumí svým právům a souhlasí s ustanoveným obhájcem, reagoval pláčem. Prohlášení stěžovatele vypadala následovně:

„Ríkám, že mám malé dítě, které nebude mít nic k jídlu, protože naše situace je velmi složitá. Vždy jsem pracoval. Nikdy jsem se ničeho takového nedopustil. Do Slovinska jsem přišel za prací. Chci vidět své dítě. K dotazu, zda stěžovatel může popsat loupež, mlčel a neodpovídal. Odmítám poskytnout mé příjmení, protože se stydím, respektive se bojím, že již nevidím své dítě. Na dotaz státního zástupce, zda bude odpovídat na další dotazy, odpověděl, že ne.“

Další podezřelý A. V. při výsledku vyšetřujícím soudcem popsal loupež a okolnosti, které k ní vedly. Uvedl, že přicestoval do Slovinska společně se stěžovatelem. Následně se seznámili s dalšími podezřelými a poté, co jim došly peníze, se rozhodli vyloupit banku. V průběhu tohoto výsledku obhájce stěžovatele uvedl důvody, pro které by nemělo být nadále pokračováno ve vazbě stěžovatele, přičemž k těmto důvodům vyslovil na záznam souhlas i stěžovatel. Vyšetřující soudce rozhodl o vzeti všech 7 obviněných do vazby. Rozhodnutí bylo přeloženo do ruštiny a oznámeno stěžovateli dne 18. 3. 2002. Proti tomuto rozhodnutí podal obhájce stěžovatele stížnost, která byla zamítnuta. Vyšetřující soudce povolil tlumočnickovi navštívit stěžovatele za účelem pomoci při konzultacích s jeho obhájcem.

Rozhodnutí o zahájení soudního vyšetřování proti 7 obviněným bylo vydáno 26. 3. 2002, načež bylo k odvolání zrušeno s odůvodněním, že podrobnosti k obvinění byly zahrnuty v příkazech k zatčení a měly být zcela zahrnuty také v rozhodnutí o zahájení vyšetřování. Stěžovatel a spoluobvinění byli informováni o svém

právu účastnit se výslechu svědků, což však stěžovatel nevyužil, nicméně výsledků se účastnil jeho obhájce a přepisy svědeckých výpovědí byly přeloženy do ruštiny a předány stěžovateli dne 19. 4. 2002. Dne 8. 4. 2002 bylo vydáno nové rozhodnutí o zahájení vyšetřování proti 7 obviněným. Rozhodnutí bylo přeloženo do ruštiny a oznámeno stěžovateli dne 10. 4. 2002. Dne 12. 4. 2002 rozhodl vyšetřující soudce, že prohlášení obviněných učiněná na policii by měla být vyňata ze spisu, jelikož soud tato prohlášení nemůže považovat za spolehlivá. Rozhodnutí bylo oznámeno v ruském jazyce stěžovateli.

Dne 28. 5. 2002 okresní prokurátor podal obžalobu, v níž obvinil stěžovatele a další tři osoby z loupeže, jednoho případu krádeže motorového vozidla a ze dvou pokusů o krádež motorového vozidla. Další 3 osoby byly obviněny z napomáhání a navádění k loupeži. Obžaloba byla přeložena do ruštiny a byla neúspěšně napadena obhájcem stěžovatele.

Jednání soudu dne 10. a 11. 7. 2002 byli přítomni 2 tlumočníci z ruského jazyka. Ze záznamu vyplývá, že obžaloba byla obžalovaným čtena a byli poučeni o právu neobviňovat sebe samého a nevypovídat, načež obžalovaní reagovali prohlášením: „my obžalovaní chápeme obsah obvinění, ... my obžalovaní chápeme poučení o našich právech“.

Spoluobžalovaný A. V. změnil svoji dřívější výpověď a ve vztahu ke stěžovateli nově uvedl, že stěžovatel se bál účasti na loupeži, a proto ho nechali v lese s tím, že tam na ně měl počkat.

Ze záznamů soudních jednání vyplývá, že stěžovatel měl problémy s interpretací jedné ze svědeckých výpovědí a porozuměl jí až poté, co si ji přečetl. Stěžovatel pokládal svědkům dotazy a také komentoval výpověď svědka k výšce postavy lupičů a prohlášení policie k zajištěným mobilním telefonům a počtu osob, které utekly z místa činu. Vyjádřil se také k obžalobě a k tvrzení o místě, kde se měly peníze nacházet.

Na jednání soudu dne 16. 7. 2002 obžalovaní učinili závěrečná prohlášení (poslední slovo). Stěžovatel uvedl: „Souhlasím s tím, co uvedl můj obhájce. Neexistuje žádný důkaz o tom, že jsem se dopustil loupeže. Jediným důkazem proti mně jsou vlasy, které se nacházely v čepici, což jsem objasnil. Dva muži v bance nemůžou mít na sobě stejnou čepici. Člověk nemůže být do něčeho takového nucen; nikdo mě nenutil. Nebyl jsem v bance. Jsem smutný, že mě považujete za pachatele; můžete mě odsoudit jen za to, co jsem skutečně udělal, nikoliv za to, co jsem neudělal...“

Dne 16. 7. 2002 byl stěžovatel a další spoluobžalovaní odsouzeni za loupež a za krádež vozidla k trestu odnětí svobody v trvání 8 let a 4 měsíců.

Téhož dne bylo rozhodnuto o pokračování ve vazbě stěžovatele, což mu bylo písemně oznámeno následující den. Dne 2. 8. 2002 mu byl doručen rozsudek s překladem. Dne 6. 8. 2002 podal stěžovatel prostřednictvím obhájce odvolání, ve kterém však neuplatnil žádnou námitku týkající se porozumění překladu do ruštiny. Odvolání bylo zamítnuto, přičemž soud konstatoval, že stěžovatel byl zastoupen

obhájcem a řízení před vyšetřujícím soudcem mu bylo tlumočeno. Neexistoval žádný náznak toho, že by stěžovatel nebyl informován o důvodech jeho zatčení v jazyku, kterému rozumí. Soud také uvedl, že pokud by stěžovatel nepochopil důvody vedoucí k jeho zatčení, zmínil by se o tom při výslechu před vyšetřujícím soudcem. Stěžovatel také obdržel překlad rozsudku do ruského jazyka.

Dne 23. 2. 2003 zaslal stěžovatel k okresnímu soudu žádost označenou jako „odvolání k Nejvyššímu soudu“. Žádost byla napsána v litevštině s výjimkou úvodního vysvětlení, které bylo napásáno ve slovinštině a uvádělo, že stěžovatel nemluví rusky ani slovinsky, trochu rozumí rusky, ale nedokáže v ruštině psát. Stěžovatel zpochybnil hodnocení důkazů a uvedl, že bylo porušeno jeho právo na užití vlastního jazyka v trestním řízení. Současně namítal, že během prvního výslechu nebyl zastoupen advokátem a nebyl mu přítomen ani tlumočnick. Nepochopil tak důvody vedoucí k jeho zatčení. Upozornil, že nerozumí dobře ruskému jazyku, přesto mu okresní soud neposkytl tlumočnicka z litevského jazyka. Dne 24. 3. 2003 okresní soud sdělil stěžovateli, aby kasační stížnost (mimořádný opravný prostředek zpochybňující zákonnost konečného rozhodnutí) podal v ruském jazyce, jelikož tento jazyk použil v průběhu trestního řízení a při komunikaci s obhájcem.

Vzhledem k tomu, že na toto stěžovatel nereagoval, byla tato žádost stěžovatele zamítnuta jako nesrozumitelná. Dne 20. 8. 2004 podal proti tomuto rozhodnutí soudu ústavní stížnost, v níž uvedl, že okresní soud porušil jeho právo na obhajobu a právo na použití vlastního jazyka, což odůvodnil tím, že neumí plnohodnotně mluvit nebo porozumět ruskému jazyku, a zejména nebyl schopen přečíst rozhodnutí a jiné dokumenty v ruštině. Nebylo mu tak umožněno se účinně bránit. Ústavní stížnost a další podání stěžovatele byly napsány ve slovinském jazyku. Ústavní soud v rozhodnutí ze dne 24. 3. 2005 konstatoval, že nemohlo být očekáváno, že stěžovatel v době zatčení napadne předmětné rozhodnutí prostřednictvím odvolání, když prohlásil, že nerozumí jazyku, ve kterém bylo rozhodnutí napsáno. Dále uvedl, že zákon poskytuje ochranu práva stěžovatele na použití vlastního jazyka ve psané i ústní formě po jeho zadržení. Vlastním jazykem stěžovatele by byl jeho mateřský jazyk, avšak pokud by ovládal ještě jiný jazyk, při ústní komunikaci by postačilo použití tohoto jazyka. Ústavní soud však odmítl požadavek okresního soudu, aby stěžovatel, který byl ve vazbě a který používal při ústní komunikaci určitý jazyk, měl v tomto jazyku předložit také svá písemná podání. Písemná komunikace totiž dle Ústavního soudu vyžaduje vyšší úroveň jazykových znalostí. Ústavní soud uzavřel, že stěžovateli, který ve svých vyjádřeních k Nejvyššímu soudu uvedl, že není schopen psát v ruštině, by mělo být umožněno předložit svoje vyjádření v jeho vlastním jazyce. Bylo tak porušeno právo stěžovatele na užívání vlastního jazyka, které upravuje trestní řád a zaručuje Ústava.

Věc byla poté předložena Nejvyššímu soudu, který dne 26. 1. 2006 zamítl návrh stěžovatele na ochranu zákonnosti jako neopodstatněný. Nejvyšší soud na základě spisu dospěl k závěru, že ihned po umístění stěžovatele do vazby, byl policií infor-

mován za účasti tlumočnicka z ruského jazyka o důvodech jeho zatčení a právu na obhájce. Rovněž při výslechu vyšetřujícím soudcem byl přítomen tlumočnick z ruského jazyka a soudem ustanovený obhájce. Nejvyšší soud dále zjistil, že ve spisu není záznam o tom, že by stěžovatel byl informován o jeho právu na použití vlastního jazyka v trestním řízení, přičemž takto neučinil vyšetřující soudce ani okresní soud. Také nebylo zjištěno, že by stěžovatel učinil jakékoliv prohlášení nebo požadavek týkající se tohoto jeho práva. Dle Nejvyššího soudu však uvedený nedostatek nenarušil legalitu konečného rozsudku, protože stěžovateli byl nápomocen tlumočnick z ruského jazyka a právní zástupce. Záznam ze soudního řízení neobsahoval žádný náznak toho, že by stěžovatel ruštině nerozuměl, přičemž stěžovatel ani jeho právní zástupce nevnesli žádnou námitku k problémům s porozuměním ruského jazyka.

Stěžovatel následně obdržel rozhodnutí Nejvyššího soudu v originálním znění a v jeho překladu do litevštiny. Dne 10. 6. 2006 napadl toto rozhodnutí stěžovatel ústavní stížností, ve které uvedl, že i když v hrubých rysech rozumí ruskému jazyku, není schopen se v tomto jazyce ústně obhajovat, natožpak písemně. Nebylo mu tak umožněno ve svém jazyce reagovat na skutkové okolnosti případu a na obvinění. Na tuto skutečnost upozornil už dříve, ale nebyla nijak zaznamenána. Navíc byly některé dokumenty sloužící jako důkaz ve slovinském jazyku, čímž pro něj byly nesrozumitelné, a tedy znemožňovaly jeho obhajobu. Dne 1. 9. 2007 byl stěžovatel podmíněně propuštěn. Dne 3. 7. 2008 byla jeho ústavní stížnost zamítnuta s odůvodněním, že v průběhu celého trestního řízení byl zastoupen advokátem, se kterým komunikoval v ruštině. V odvolání stěžovatel neuplatnil žádné námitky ohledně jazyka, ve kterém probíhalo trestní řízení. Bylo přesvědčivě prokázáno, že stěžovatel rozuměl ruštině natolik dobře, že nebylo použitím tohoto jazyka prolomeno právo na spravedlivý proces. Stěžovatel přítom nemítal, že nebyl informován o svém právu na užívání svého rodného jazyka.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ODS. 1 A 3 ÚMLUVY

62. Stěžovatel namítal, že bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, protože nerozuměl jazyku, ve kterém řízení probíhalo, a ani jazyku, do kterého mu bylo tlumočeno. Odkázal proto na čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy, který v relevantní části zní takto:

„1. Každý, proti komu bylo vzneseno trestní obvinění, má právo při jeho pojednání na spravedlivé ... slyšení ... soudem.“

„3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

a. být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;

...
e. mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“

A. K přijatelnosti

66. Soud má za to, že stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Rovněž není nepřijatelná z žádných dalších důvodů. Proto ji prohlašuje za přijatelnou.

B. K věci samé

2. Posouzení soudu

a) obecné zásady

75. Podle čl. 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy má každý, kdo je obviněn z trestného činu, právo „být neprodleně informován v jazyku, kterému zcela rozumí, o povaze a důvodech obvinění, která jsou proti němu vznesena“. Ačkoliv toto ustanovení nespecifikuje, zda tyto informace mají být poskytnuty písemně, nebo učiněny písemným překladem obviněnému cizímu státnímu příslušníkovi, upozorňuje však, že je nutno věnovat náležitou pozornost ke sdělení obvinění obviněnému. Sdělení obvinění představuje klíčovou roli v trestním řízení, neboť obviněný je formálně vyrozuměn o skutkovém a právním základu obvinění, která jsou vznesena proti jeho osobě. Obviněný, který nerozumí jazyku používanému soudem, může být prakticky znevýhodněn, pokud není sdělení obvinění, respektive taky obžaloba, přeložena do jazyka, který ovládá (viz *Hermi proti Itálii* [GC], č. 18114/02, bod 68, ECHR 2006 XII).

76. Článek 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy navíc stanoví, že každý má právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka. Uvedené právo se neaplikuje pouze na ústní prohlášení učiněné během soudního jednání, ale také na listinné materiály a přípravné řízení (viz *Hermi*, cit. výše, bod 69). Pokud se jedná o přípravné řízení, Soud konstatoval, že pomoc tlumočnicka a také advokáta by měla být poskytnuta od fáze vyšetřování, pokud se neprokáže, že existují závažné důvody k omezení tohoto práva [viz *Baytar proti Turecku*, č. 45440/04, § 50; *Diallo proti Švédskému království* (dec.), č. 13205/07, bod 25].

77. Obžalovaný, který nerozumí nebo nedokáže mluvit jazykem používaným soudem, má tedy právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka při překladu nebo tlumočení všech dokumentů nebo prohlášení v řízení zahájeném proti němu, které jsou pro něho nezbytné k pochopení řízení natolik, aby bylo zachováno právo na spravedlivý proces (viz *Hermi*, cit. výše, bod 69).

78. Nicméně čl. 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy nezachází až tak daleko, že by požadoval písemný překlad všech písemných důkazů nebo úředních dokumentů

v řízení. Současně je nutno poznamenat, že text příslušných ustanovení odkazuje na „tlumočnicka“, nikoli na „překladaatele“. To naznačuje, že tlumočení může splňovat požadavky Úmluvy [viz Husain proti Itálii (dec.), č. 18913/03].

79. Avšak poskytovaná pomoc tlumočnicka by měla být na takové úrovni, aby obviněný měl povědomost o věci, která je proti němu vedena a mohl se bránit, zejména, aby mu bylo umožněno vyjádřit se k obvinění a poskytnout svoji verzi skutkového děje [viz tamtéž; Hermi, cit. výše, § 70; a Güngör proti Německu (dec.), č. 31540/96]. Soud v této souvislosti poznamenává, že povinnost příslušných státních orgánů není omezena na ustanovení/přibrání tlumočnicka, jelikož jsou-li známy zvláštní okolnosti, vztahuje se tato povinnost také na následnou kontrolu adekvátnosti nebo správnosti interpretace (viz Kamasinski proti Rakousku, bod 74, Series A no. 168); Diallo, citováno výše, bod 23).

(ii) Posouzení nutnosti tlumočení

80. Z hlediska dosavadní judikatury Soud připomíná, že již ve věci Brozicek proti Itálii (bod 41, Series A no. 167) bylo konstatováno, že je nutno ověřit potřeby obviněného z hlediska jeho jazykových dispozic. Zejména uvedl, že italské státní orgány, které byly jednoznačně informovány o neznalosti italského jazyka na straně obviněného, „měly učinit potřebné kroky k tomu, aby byla splněna jeho žádost o překlad ... pokud nemohly prokázat, že obviněný ve skutečnosti rozuměl italštině natolik, aby pochopil obvinění, která jsou vůči němu vznesena“. Soud konstatoval, že ve spisu nebyl jediný důkaz prokazující dostatečnou znalost italštiny obviněným, a proto shledal porušení čl. 6 Úmluvy. Obdobně ve věci Cuscani proti Spojenému království (č. 32771/96, § 38) Soud dospěl k závěru, že poté, co byly úřady upozorněny na neschopnost obviněného porozumět jazyku řízení, bylo povinností soudce ověřit jeho jazykové znalosti. Soud rozhodl, že soudce je povinen zjistit, zda absence tlumočnicka při soudním jednání poškodila obviněného při jeho vystupování v řízení, ve kterém se doznal ke spáchání trestného činu. Dále ve věci Amer proti Turecku (č. 25720/02, bod 83) Soud nezjistil ve spisu žádný záznam o přítomnosti tlumočnicka při výslechu policií, při kterém stěžovatel uvedl, že má pouze omezené znalosti turečtiny jako jazyka daného řízení. Vzhledem k tomu, že během tohoto výslechu byly shromážděny klíčové důkazy a s ohledem na další řízení před vnitrostátním soudem, Soud konstatoval, že „ověření nutnosti tlumočení pro stěžovatele při jeho výslechu by mělo být povinností vnitrostátního soudu, který by se měl ujistit, že nepřítomnost tlumočnicka neohrozila právo stěžovatele, který byl v policejním zadržení, na spravedlivý proces“.

81. Z výše uvedené judikatury Soudu vyplývá, že je povinností státních orgánů, zejména vnitrostátních soudů, zjistit, zda spravedlivý proces vyžaduje nebo vyžadoval přibrání tlumočnicka pro obviněného. Soud je toho názoru, že tato povinnost se neomezuje pouze na situace, kdy obviněný cizinec výslovně požádá o tlumočení.

Vzhledem k zásadnímu významu práva na spravedlivý proces v demokratické společnosti (viz *Hermi*, cit. výše, bod 76; *Artico proti Itálii*, bod 33, Series A no. 37) je tato povinnost dána vždy, pokud existují důvody pro podezření, že obviněný nerozumí dostatečně jazyku řízení, například pokud ani není státním příslušníkem nebo rezidentem státu, v něm je řízení vedeno. Obdobná povinnost vzniká, pokud je nutno pro tlumočení použití třetího jazyka. V takovémto případě by měla být před přijetím rozhodnutí pro účely tlumočení zjištěna schopnost obviněného komunikovat v tomto třetím jazyku.

82. Soud dále poznamenává, že význam ověření potřeby tlumočení pro obviněného za účelem zajištění práva na spravedlivý proces byl uznán rovněž přijetím směrnice Evropské unie 2010/64/EU. Tato směrnice ukládá členským státům povinnost zavedení postupu nebo mechanismu, který by ověřil, zda podezřelý nebo obviněné osoby mluví a rozumí jazyku, ve kterém je řízení vedeno a zda potřebují pomoc tlumočnicka.

83. Soud již dříve rozhodl, že při určení nutnosti tlumočení pro obviněného je otázka jazykových znalostí obviněného kardinální (viz *Hermi*, cit. výše, bod 71). V tomto ohledu dodává, že skutečnost, že obviněný má základní znalost jazyka řízení nebo třetího jazyka, jak je tomu v projednávaném případě, do něhož je tlumočení snadněji dostupné, by neměla sama o sobě zabránit v tlumočení do jazyka, kterému rozumí obviněný dostatečně k tomu, aby mohl plně uplatnit svoje práva na obhajobu. Uvedené vyplývá z požadavku, aby obviněný byl informován o obvinění v jazyce, kterému rozumí a z požadavku, aby byla obviněnému poskytnuta pomoc tlumočnicka a byl tak schopen se dozvědět, co je mu kladeno za vinu a mohl se bránit (viz bod 79 výše). Bod 22 preambule směrnice 2010/64/EU konkrétněji stanoví, že tlumočení a překlad by měly být poskytovány buď v rodném jazyce obviněných, nebo v jakémkoli jiném jazyce, kterým hovoří nebo mu rozumí natolik, aby mohli plně uplatnit své právo k ochraně spravedlivého procesu.

84. Úmluva ponechává smluvním státům široký prostor pro uvážení, pokud se jedná o volbu prostředků k zajištění souladu právního řádu s požadavky v čl. 6 (viz *Sejdovic proti Itálii* [GC], č. 56581/00, bod 83, ECHR 2006 II). Soudy tedy nepřísluší stanovovat přesná opatření, která by vnitrostátní orgány měly přijmout za účelem ověření jazykových znalostí obviněných, kteří nemají dostatečné znalosti jazyka řízení. V závislosti na různých faktorech, jako je povaha trestného činu a komunikace vnitrostátních orgánů s obviněným (viz *Hermi*, cit. výše, § 71), může být určitý počet otevřených otázek dostačující k prokázání jazykových znalostí obviněného. V této souvislosti Soud poznamenává, že bod 21 směrnice 2010/64/EU rovněž ponechává na vnitrostátních orgánech, aby si vybraly nejvhodnější způsob ověření jazykových znalostí, jehož součástí může být konzultace s podezřelými nebo obviněnými.

85. Konečně Soud upozorňuje, že je vždy nezbytné zaznamenat jakýkoliv proces nebo rozhodnutí související s ověřením nutnosti překladu nebo tlumočení,

případně s právem na tlumočníka (viz bod 86 a 87 níže), přičemž rovněž je potřeba zaznamenat jakoukoliv pomoc od tlumočníka, jako je tlumočení nebo přetlumočení obsahu dokumentů, aby se zabránilo pochybnostem při přezkoumání námitek vznesených v nadcházejícím řízení (viz *mutatis mutandis*, Martin proti Estonsku, č. 35985/09, bod 90).

(iii) Oznámení práva na tlumočníka

86. Soud již měl v rámci práva na obhájce, práva nevypovídat a neobviňovat sebe samého příležitost zdůraznit, že pro to, aby byla tato práva praktická a efektivní, je rozhodující, aby si podezřelí byli těchto práv vědomi (viz Ibrahim a další proti Spojenému království [GC], č. 50541/08 a 3 další, § 272, EÚLP 2016). Soud shledal, že z téhož důvodu je podstatné, aby si podezřelý byl vědom práva na tlumočení, což znamená, že musí být o takovém právu informován, když je „obviněn z trestného činu“ (viz *mutatis mutandis*, tamtéž; viz také čl. 3 směrnice 2012/13/EU).

87. Aby oznámení práva na tlumočení dávalo smysl, mělo by být učiněno spolu s oznámením ostatních výše uvedených základních práv na obhajobu v jazyce, kterému stěžovatel rozumí (tamtéž).

b) Použití uvedených zásad na projednávaný případ

(i) K důvodům pro ustanovení ruského tlumočníka

88. Soud na úvod poznamenává, že okresní soud učinil několik dotazů týkajících se dostupnosti tlumočnicků pro rodný jazyk stěžovatele (litevštiny), přičemž zjistil, že v rozhodné době ve Slovinsku nebyli registrováni žádní takovíto tlumočníci a že překlad z a do litevštiny by vyžadoval pomoc nejbližšího litevského velvyslanectví. Předmětné dotazy však byly učiněny až po rozsudku soudu druhého stupně, aniž by byly učiněny další kroky. Ze spisu vyplývá, že by se státní orgány během soudního procesu nebo vyšetřování zabývaly možnostmi zajištění tlumočnicka z litevského jazyka. Nicméně, v následujícím řízení, například před Nejvyšším soudem, byl překlad z litevštiny do slovinštiny a naopak opatřen.

89. Nakonec ani vláda netvrdila, že by existovaly přesvědčivé důvody bránící státním orgánům v přibrání tlumočníka z litevštiny pro pomoc stěžovatelů. Ve skutečnosti tvrdila, že ruský tlumočník byl přibrán, protože podle jejich názoru stěžovatel ruštině rozuměl. Rozhodnutí vnitrostátních soudů týkající se této stížnosti byla totiž založena na předpokladu, že stěžovatel rozumí ruštině a byl schopen porozumět řízení v tomto jazyce.

90. S ohledem na výše uvedené skutečnosti Soud nemůže spekulovat, zda nebo v jakém okamžiku měl být tlumočník litevského jazyka stěžovatelů k dispozici, pokud by se ho státní orgány aktivně snažily zabezpečit. Vzhledem k tomu, že čl. 6

nevyžaduje, aby stěžovatel měl nezbytně možnost mít řízení ve svém rodném jazyce, Soud bude zkoumat hlavní otázku, a sice, zda bylo stěžovateli poskytnuto tlumočení do jazyka, který ovládal dostatečně k tomu, aby se mohl hájit, a pokud tomu tak nebylo, zda to narušilo spravedlnost procesu jako celku.

(ii) K posouzení nutnosti tlumočení pro stěžovatele

91. Státní orgány si v projednávané věci byly zcela vědomy, že stěžovatel, který byl litevským státním příslušníkem a do Slovinska přicestoval krátce před svým zatčením, nerozuměl jazyku trestního řízení vedeného proti němu, kterým byla slovinština. Po vzetí do vazby byl policií za pomoci ruského tlumočnicka informován o důvodech svého zatčení a o svém právu na obhájce. Při výslechu vyšetřujícím soudcem byl stěžovateli opět nápomocen ruský tlumočnick. V průběhu řízení i v průběhu konzultací se soudem ustanoveným advokátem stěžovateli pomáhal tento tlumočnick a také mu poskytl překlady příslušných soudních dokumentů do ruštiny. Přestože jsou záznamy z vyšetřování a výslechu poměrně podrobné, Soud nemohl najít žádný náznak toho, že by stěžovatel byl kdykoli dotázán, zda rozumí tlumočení a překladu do ruštiny natolik, aby se mohl efektivně obhajovat v tomto jazyce.

92. V této souvislosti Soud nemůže přijmout návrh vlády, podle kterého by mohl být učiněn obecný předpoklad o stěžovatelově vědomosti ruského jazyka na základě toho, že je litevské státní příslušnosti a současně odmítá argument vlády týkající se používání ruštiny v Litvě, přičemž pravdivost těchto tvrzení nebyla nijak prokázána. Soud dále uvádí, že vláda neposkytla žádné jiné vysvětlení k tomu, co vedlo státní orgány k přibrání tlumočnicka ruského jazyka pro stěžovatele a na základě čeho se domnívaly, že tento jazyk stěžovatel dostatečně ovládal (viz bod 71 výše; srov. Hermi cit. výše, body 90 a 91; a Katritsch proti Francii, č. 22575/08, bod 45).

93. Soud tedy musí konstatovat, že státní orgány výslovně neověřily (viz bod 81 výše) odbornost stěžovatele v ruském jazyce. Neexistence takového ověření je důležitým aspektem při posuzování případu Soudem, neboť efektivní ochrana práv zakotvených v čl. 6 odst. 3 písm. a) a e) Úmluvy vyžaduje, aby byl obviněnému poskytnutý překlad do jazyka, který ovládá (viz body 81 až 83 výše).

(iii) K dalším údajům o znalostech ruského jazyka stěžovatele

94. Soud přistoupil ke zjištění, zda existují jiné náznaky stěžovatelovy znalosti ruského jazyka. V této souvislosti poznamenává, že neexistují žádné zvukové záznamy z výslechu vyšetřujícím soudcem nebo z jednání a vláda nepředložila žádný jiný důkaz (viz například Katritsch, cit. výše, bod 45; a Hermi, cit. výše, bod 90), z kterého by bylo možno zjistit skutečnou znalost ruského jazyka na

straně stěžovatele. Pokud se jedná o to, zda v záznamech ze soudního řízení nebo jinde existují nějaké náznaky o jeho schopnosti porozumět ruskému jazyku, Soud poznamenává, zaprvé, že při neexistenci jakéhokoli ověření jazykových schopností stěžovatele by mohla být jeho nedostatečná spolupráce během postupu policie a během jeho výslechu vyšetřujícím soudcem přinejmenším zčásti zapříčiněna problémy s vyjadřováním v ruštině.

95. Zadruhé, pokud během slyšení učinil stěžovatel pár základních prohlášení, pravděpodobně v ruštině, toto nemůže být považováno za dostatečné prokázání znalosti jazyka v takové úrovni, že byl skutečně schopen účinně se v tomto jazyku obhajovat.

96. Zatřetí, i když Ústavní soud shledal, že stěžovateli se „podařilo komunikovat“ se svým advokátem, nepodložil tento závěr odkazem na konkrétní fakta. Jeho závěr je bohužel spíše založen na předpokladu než na důkazech o jazykových znalostech stěžovatele nebo na skutečné komunikaci s jeho advokátem.

97. Závěrem lze konstatovat, že i když se zdálo, že stěžovatel byl schopen mluvit a pochopit něco v ruském jazyce, což ani nepopíral, Soud nepovažuje za prokázané, že by jeho odbornost v tomto jazyce byla dostačující k zajištění spravedlivého procesu.

(iv) K absenci stížnosti nebo žádosti o nahrazení tlumočnicka během soudního řízení

98. Soudu zůstává přezkoumat argument vlády, že stěžovatel ani jeho obhájce neučinili žádnou připomínku k přibrání tlumočnicka ruského jazyka během vyšetřování, při soudním jednání nebo v odvolacím řízení.

99. Pokud jde o stěžovatele, Soud považuje za důležité uvést, že ve spisu není zmíněno, že by jej orgány informovaly o jeho právu na tlumočení do jeho mateřského jazyka nebo o jeho základním právu na tlumočení do jazyka, kterému rozumí. Vláda neposkytla žádné odůvodnění k tomuto selhání. Soud v této souvislosti zdůrazňuje, že oznámení práva na tlumočení bylo nedílnou součástí povinnosti státních orgánů poskytnout žadateli přiměřenou jazykovou pomoc, aby bylo zajištěno právo na spravedlivý proces – povinnost, která byla základem odvolání stěžovatele a jeho ústavní stížnost. Navíc podle vnitrostátního práva měl stěžovatel právo na tlumočení do svého rodného jazyka a orgány byly podle vnitrostátního procesního práva povinny ho informovat o tomto právu a učinit k tomuto záznam, jehož součástí měla být i reakce stěžovatele.

100. Podle názoru Soudu neexistence oznámení o právu na tlumočení ve spojení se zranitelností stěžovatele jako cizince, který přišel do Slovinska jen krátce před zatčením a byl ve vazbě během řízení, a jeho omezené znalosti ruštiny, by mohla vysvětlit absenci žádosti o jiného tlumočnicka nebo stížnost ohledně tlumočení v nadcházejícím řízení. Soud dále konstatuje, že Ústavní soud považoval situaci stěžovatele za výjimečnou, což vedlo k tomu, že nebyl povinen vyčerpat všechny opravné prostředky.

101. Pokud jde o absenci stížností obhájce stěžovatele, Soud připomíná, že ačkoliv je obhajoba v zásadě věcí žalovaného a jeho právního zástupce, bez ohledu na to, zda byl obhájce ustanoven soudem nebo zvolen stěžovatelem, garantem spravedlivého procesu – zahrnující, mimo jiné, případnou neexistenci překladu nebo tlumočení pro obviněného cizího státního příslušníka – jsou vnitrostátní soudy (viz *Hermi*, cit. výše, bod 72; a *Cuscani*, cit. výše, bod 39). Selhání právního zástupce stěžovatele při vznesení námítky k tlumočení tak nezbavuje vnitrostátní soud odpovědnosti podle čl. 6 Úmluvy.

(v) *Závěr*

102. Vzhledem k výše uvedenému má Soud za to, že v projednávaném případě nebylo prokázáno, že stěžovateli byla poskytnuta jazyková pomoc umožňující mu aktivně se účastnit řízení vedeného proti němu. Soud proto dospěl k závěru, že toto postačuje k tomu, aby proces byl v celkovém rámci hodnocen jako nespravedlivý.

103. Došlo tak k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy. S ohledem na tento závěr musí být námítka vlády ohledně nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy zamítnuta.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Rozhoduje* jednomyslně o připojení se k opodstatněnosti námítky vlády ohledně nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků v souvislosti s údajným odepřením práva stěžovatele na užívání jazyka, kterému rozumí, v trestním řízení vedeném proti jeho osobě;

2. *Prohlašuje* jednomyslně stížnost týkající se údajného odmítnutí práva žalobce na užívání jazyka, kterému rozumí, v trestním řízení proti němu podle čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy samostatně a ve spojení s čl. 13 a 14 Úmluvy, za přijatelnou a ve zbývající části za nepřijatelnou;

3. *Rozhoduje* pěti hlasy ku dvěma, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy, a proto odmítá námítku vlády ohledně nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků;

4. *Rozhoduje* jednomyslně, že nevyvstal žádný další problém podle čl. 13 a 14 ve spojení s čl. 6 Úmluvy.

(Zpracovali JUDr. Antonín Drašík a JUDr. Adrian Matúš)

Tisk a distribuci zajišťuje Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3.

Ročně vycházejí 4 čísla. Cena základního předplatného je 1 190 Kč bez DPH.

Odpovědná redaktorka: PhDr. Mgr. Marie Novotná, tel. 246 040 417, 603 826 881,
e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com

Administrace předplatného: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3
e-mail: zakaznicke@wolterskluwer.com

Distribuce: CASUS direct mail, a. s., Žilinská 5/2773, 141 00 Praha 4

Tisk:

SERIFA®

Vytištěno na 100%
recyklovaném papíru se
značkou Eco-label EU.